

Marika Mäkinen & Eija Rajala

Perhekuntoutusta kehittämässä

**Perhekeskus Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian
uudelleen suuntaaminen**

Opinnäytetyö

Kevät 2010

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelma

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö:	Sosiaali- ja terveysalan yksikkö	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)	
Tekijät:	Marika Mäkinen & Eija Rajala	
Työn nimi:	Perhekuntoutusta kehittämässä – Perhekeskus Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian uudelleen suuntaaminen	
Ohjaaja:	Päivi Rinne	
Vuosi: 2010	Sivumäärä: 78	Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Perhekeskus Pajurinteen perhekuntoutusyksikköön uusia toimintamuotoja vanhojen rinnalle. Tavoitteena oli kehittää toimintamuodoista sellaisia, että ne tukisivat ja palvelisivat paremmin seinäjokisia lapsia ja lapsiperheitä. Aihe opinnäytetyöhön saatiin perhekeskuksen johtajalta.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa käytettiin kehittävän toimintatutkimuksen menetelmää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelu toteutettiin joulukuussa 2009 ennakoitdialogin avulla. Sosiaalityöntekijöiltä saatiin lastensuojelun asiantuntijoina erilaisia näkökulmia perhekuntoutusyksikön toiminnan uudelleensuuntaamiseen. Lisäksi haastateltiin perhekeskuksen johtajaa avoimena haastatteluna marraskuussa 2009. Perhekuntoutuksen uudelleen suunnattujen toimintamuotojen kehittämisen perusteina käytettiin valtakunnallisia kehittämisen painopisteitä, lastensuojelulakia, sosiaalialan ammattilaisten ajankohtaisia puheenvuoroja sekä Seinäjoen lastensuojelun suunnitelmaa ja Seinäjoen kaupungin mielenterveys- ja päihdestrategiaa.

Kehitettyjä toimintamalleja perhekuntoutusyksikköön olivat intensiivinen kotiinpäin tehtävä perhetyö sekä ennaltaehkäisevän tuen vauvapaikka. Opinnäytetyössä otettiin kantaa myös siihen, onko lastensuojeluilmoitus aina tehtävä päästäkseen peruspalveluja vahvempien palvelujen piiriin. Tutkimustulokset kertovat, että Seinäjoella lasten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämiseen löytyy selvää tarvetta. Tuloksista voidaan päätellä, että erityisesti ennaltaehkäisevien palvelujen kehittämiseen tulisi tulevaisuudessa yhä enemmän panostaa.

Avainsanat: lastensuojelu, perhetyö, perhekuntoutus, ennaltaehkäisevä työ

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis Abstract

Faculty:	School of Health Care and Social Work
Degree programme:	Degree Programme in Social Services, Bachelor of Social Services
Authors:	Marika Mäkinen & Eija Rajala
Title of thesis:	Family rehabilitation services in developing – Re-orientation of the Strategic Plan of the Family Rehabilitation Unit of Family Centre Pajurinne
Supervisor:	Päivi Rinne
Year: 2010	Number of pages: 78 Number of appendices: 2

The purpose of the thesis was to develop new forms of activity alongside the old ones in the family rehabilitation unit of Family Centre Pajurinne. The objective was to develop the forms of activity such that they would support and better serve children and families with children living in Seinäjoki. The subject for the thesis was received from the director of the family centre.

The thesis is a qualitative study where we applied the method of developmental action research. In 2009, we conducted a group interview with social workers in child welfare services by means of an anticipation dialogue. The social workers, as experts in child welfare, gave various perspectives for re-orientation of the activities of the family rehabilitation unit. Furthermore, we interviewed the director of the family centre with an open interview in November 2009. The grounds used for development of the re-directed forms of activity in family rehabilitation included nationwide focus areas of development, current addresses by professionals in social services as well as the child welfare plan of the city of Seinäjoki and the mental health and intoxicant strategy of Seinäjoki.

Operating models developed for the family rehabilitation unit included intensive family work done toward the home as well as a baby place in preventive support. The thesis also takes a stand on whether a child welfare notification should be made every time, so that the person in question can have access to services that are more intense than the basic services. Results from various studies show that there is a distinct need for development of services provided to children and families with children living in Seinäjoki. From those results, we can conclude that ever bigger investments should be made in the development of preventive services in the future.

Key words: child welfare, family work, family rehabilitation, preventive work

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis Abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO.....	6
2 PERHEKESKUS PAJURINNE	8
3 LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄ JA LASTENSUOJELUA OHJAAVAT LAIT	11
3.1 Peruspalvelut	12
3.2 Ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu	13
4 LASTENSUOJELUN NYKYTILANNE SEKÄ SUUNTAVIIVOJA PALVELUJEN KEHITTÄMISELLE	15
4.1 Seinäjokisten perheiden nykytila ja haasteet.....	15
4.2 Lasten ja perheiden hyvinvointi - Valtakunnallinen haaste	17
4.3 Palvelujen kehittäminen pohjautuu lakiin.....	18
4.4. KASTE – hanke -valtakunnallinen suunta.....	20
5 PERHETYÖTÄ PERHEIDEN TUEKSI.....	22
5.1 Perheen määrittely.....	23
5.2. Perhetyön määrittely	24
6 PERHEKUNTOUTUKSEN KÄSITE	26
7 PERHEKUNTOUTUSTA PERHEKESKUS PAJURINTEESSÄ.....	28
7.1 Perhekuntoutusyksikön toimintarunko	28
7.2 Perhekuntoutusta tarvitsevien perheiden ongelmia.....	29
7.2.1 Mielenterveysongelma perheessä.....	30
7.2.2 Väkivalta perheessä.....	31
7.2.3 Päihdeongelma lapsiperheessä	32
7.3 Menetelmät perhekuntoutuksen aikana.....	34
7.3.1 Päätyömenetelminä keskustelut	34
7.3.2 Perhekuntoutuksen muita menetelmiä	36
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	38

8.1 Tutkimusongelmat	38
8.2 Kehittävä toimintatutkimus.....	39
8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	40
8.4 Tutkimusmenetelmät.....	41
8.4.1 Engeströmin malli työtoiminnan suhteista.....	42
8.4.2 Avoin haastattelu.....	43
8.4.3 Ennakointidialogi	43
8.5 Haastattelujen toteutus	45
9 TUTKIMUKSEN ANALYSOINTI JA TULOKSET	47
9.1 Työn kohde	47
9.2 Työn tavoite	49
9.3 Työntekijät	49
9.4 Yhteistyö	50
9.5 Työvälineet.....	51
9.6 Työnjako	52
9.7 Säännöt.....	53
10 PERHETUKIPALVELU- ENNALTAEHKÄISEVÄÄ TUKEA PERHEILLE	55
10.1 Perhetukipalvelun paikka palvelujärjestelmässä.....	56
10.1.1 Lapsiperheiden kotipalvelu	56
10.1.2 Lastensuojelun perhetyö.....	57
10.1.3 Kuntouttava perhetyö	58
10.2 Intensiivistä perhetyötä kotiinpäin	58
10.3 Vauvapaikka - Ennaltaehkäiseviä työmuotoja vanhojen rinnalle	60
10.3.1 Perheelle tukea jo ennen vauvan syntymää.....	62
10.3.2 Yhteistyöverkostoista moniammatilliseksi	64
10.3.3 Tukea tuoreeseen vanhemmuuteen	65
10.4 Lastensuojeluilmoitusko esteenä palvelujen kehittämislle.....	66
10.5 Perhetyöntekijältä vaadittava osaaminen	67
11 POHDINTA.....	70
LÄHTEET	73
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on Perhekeskus Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian uudelleen suuntaaminen. Pajurinne on Seinäjoen kaupungin lastensuojelulaitos, joka tarjoaa 6 hoitopaikkaa 0-12-vuotiaille lapsille sekä vanhemmuutta arvioivaa ja tukevaa perhekuntoutusta perheille. Pajurinne on perustettu vuonna 1967. Perhekuntoutus aloitti toimintansa vuonna 2000, Pajurinteen tiloissa. Perhekeskuksen toiminta-ajatuksena on turvata lasten ja nuorten kasvatukselliset ja hoidolliset perustarpeet, sekä tukea vanhemmuutta.

Opinnäytetyön aiheen meille esitti Perhekeskuksen johtaja Janne Pajaniemi. Hänen tavoitteenaan on kehittää perhekuntoutusyksiköstä ennaltaehkäisevä, matalan kynnyksen palvelu, joka palvelisi Seinäjoella asuvia lapsia ja perheitä parhaiten. Innostuimme heti aiheesta, sillä tulevina sosionomeina (AMK) koemme tärkeäksi panostaa ennaltaehkäisevään työhön yhteiskunnassamme, jossa lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt. Vanhemmuus on hukassa ja tarve ulkopuolisten apuun on kasvanut. Myös Seinäjoen kaupungin mielenterveystyön suunnitelma sekä lapsi- ja perhepoliittinen selonteko ohjaavat kuntaa kehittämään palvelujaan ennaltaehkäisevään suuntaan. Lastensuojelulaki sekä erilaiset hankkeet esittävät omia suuntaviivojaan palvelujen kehittämisestä ennaltaehkäisevämmiksi.

Tarkoituksenamme oli kehittää perhekuntoutusyksikköön uusia toimintamuotoja vanhan rinnalle. Perusteluita uusien palvelumuotojen rakentamiseen löysimme lastensuojelulaista, Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisesta kehittämissuunnitelmasta (KASTE) sekä Seinäjoen kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja perhekeskuksen johtajan haastatteluista. Johtajan haastattelun toteutimme avoimena haastatteluna ja sosiaalityöntekijöiden haastattelussa käytimme ennakkodialogina tulevaisuuden muistelu -menetelmää. Näiden pohjalta esittelemme myös oman visiomme ennalta ehkäiseviä palveluja tuottavasta perhekuntoutusyksiköstä.

Koska perhekuntoutus on yksi perhetyön muoto, lähdemme työssämme ensimmäiseksi avaamaan perhetyötä sääteleviä lakeja. Perhetyötä tai perhekuntoutusta

ei ole mainittu missään laissa, vaan työtä ohjaa lastensuojelulaki sekä sosiaali- huoltolaki. Seuraavassa kappaleessa tuomme esiin tutkimiamme määritelmiä per- heestä. Perheen määrittelemistä ei koeta nykypäivänä itsestään selvyydeksi, vaan sen nähdään olevan hyvinkin moniulotteinen. Perheissä esiintyvät erilaiset ongel- mat aiheuttavat täten myös perhetyön määrittämiselle haasteita. Perhetyön käy- tännöt ovat muovautuneet monitahoisiksi ja perhetyön yksiselitteinen ja kokonais- valtainen määrittely on sen vuoksi hankalaa. Perhetyötä toteutetaan lastensuojelun palvelujärjestelmän jokaisessa osassa; peruspalveluissa, ehkäise- vässä lastensuojelussa sekä lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa. Erilais- ten teorioiden mukaan perhetyötä halutaan tulevaisuudessa kehittää perhelähtöi- seksi, yhä kevyemmäksi palveluksi, jolloin keskitytään perheiden positiivisten piirteiden korostamiseen ongelmien luettelemisen sijasta.

Työssämme käsittelemme perhekuntoutusta aluksi yleisemmällä tasolla, josta siir- rymme esittelemään Pajurinteen tämän hetkistä korjaavaa toimintamallia sekä työskentelyprosessia. Teoriaosan jälkeen avaamme kehittävän toimintatutkimuk- sen menetelmän, jota käytimme tutkimusprosessissamme. Tässä osiossa ker- romme myös tutkimusongelmamme ja itse tutkimusprosessin kulun, sekä lopuksi esittelemme oman visiomme tutkimustuloksiin nojautuen. Visiossamme pohdimme voisiko uudelleen suunnatut toimintastrategiat rakentua kotiinpäin tehtävästä in- tensiivisestä perhetyöstä sekä ennaltaehkäiseviä palveluja tuottavasta vauvapai- kasta. Pohdimme visiossamme myös sitä, voisiko perhekuntoutukseen tulla myös pienen huolen kirjallisella ilmoituksella, ilman lastensuojeluilmoitusta.

2 PERHEKESKUS PAJURINNE

Perhekeskus vastaa Seinäjoen kaupungin lastensuojelun avo- ja laitospalveluista sekä niiden kehittämisestä. Perhekeskuksen toimintayksiköitä ovat Kärjenmäki, Tupasvilla sekä Pajurinne. Perhekeskuksen johtajana toimii Janne Pajaniemi.

Perhekeskus Pajurinne on perustettu vuonna 1967. Se sisältää 6 hoitopaikkaa 0-12-vuotiaille lapsille sekä yhden perhekuntoutuspaikan. Talon vastaavana ohjaajana toimii Minna Pohjola, jonka viransijaisuutta tällä hetkellä tekee Soile Ojanperä. Perhekeskus Pajurinne pyrkii turvaamaan lasten ja nuorten kasvatukselliset ja hoidolliset perustarpeet sekä tukee vanhemmuutta. Toiminnan lähtökohtana on yhteistyö vanhempien ja läheisten kanssa. Pajurinteellä käydään perheneuvotteluja yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden, lapsen vanhempien ja hänen läheistensä kanssa. Perheillä on mahdollisuus myös perhekuntoutukseen ja vanhemmuuden arviointiin. Pajurinne tarjoaa kodinomaiset lyhyt- ja pitkäaikaiset laitospalvelut lapsille, nuorille sekä heidän perheilleen. Toiminnassa korostuu säännöllinen elämänrytmi sekä turvalliset rajat. (Perhekeskus Pajurinteiden laatukansio 2007.) Perhekeskus on yksi tapa toteuttaa laitoshuoltoa, jolla sosiaalihuoltolain mukaan tarkoitetaan hoidon, ylläpidon ja kuntouttavan toiminnan järjestämistä jatkuvaa hoitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitoshuolto on tarkoitettu henkilölle, joka tarvitsee apua, hoitoa tai muuta huolenpitoa, jota ei voida tai ei ole tarkoituksenmukaista järjestää hänen omassa kodissaan muita tukitoimia hyväksi käyttäen. (L 710/1982.)

Pajurinteessä perhekuntoutusta on toteutettu vuodesta 2000 lähtien. Aluksi perhekuntoutusta toteutti koko henkilökunta. Tällä hetkellä perhekuntoutuksesta vastaa kaksi työntekijää, jotka työskentelevät hoitajan ja ohjaajan nimikkeillä. Toisen työntekijöistä toimii vastuuhenkilönä perheen kuntoutusjakson aikana, toisen työntekijän tehtävänä on tukea vastuuhenkilöä. (Ojanperä 2009b.)

Pajurinteiden perhekuntoutus pyrkii ammatilliseen, perhettä kunnioittavaan, suunnitelmalliseen ja tavoitteisiin pyrkivään intensiiviseen toimintaan. Se vaatii perheen

irrottautumista omasta asuinympäristöstä valvonnan ja tarkkailun alle laitokseen. Laitoksesta käsin perhe elää mahdollisimman normaalia elämää, esimerkiksi vanhemmat käyvät työssä ja lapset koulussa tai päivähoidossa. Perhekuntoutuksessa perheellä on käytössään kaksio, joka sijaitsee Pajurinteen tiloissa. Asuminen on perheelle maksutonta, mutta asiakas vastaa itse arkielämän menoista, esimerkiksi ruokatarvikkeista. Perheen omista vuokramenoista asiakas sopii sosiaalityöntekijän kanssa. Jakson aikana perheellä on mahdollisuus yhteen tai kahteen kotiviihkonloppuun, jolloin työntekijä käy heidän kotonaan. Perhekuntoutusjakson kokonaispituus on kahdeksan viikkoa. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

Asiakkuus perhekuntoutuksessa alkaa, kun perheessä on pitkittynyt kriisitilanne tai pitkään jatkuneet vaikeudet arkielämässä ja perheen omat voimavarat eivät riitä tilanteen ratkaisemiseksi. Perhekuntoutusyksikköön tullaan aina sosiaalityöntekijän lähettämänä, kun lapsen turvallisen kehityksen varmistamiseksi halutaan selvittää perheen tilanne tai perheessä on huostaanoton uhka. Perhekuntoutuksen tärkeimpiä tehtäviä ovat vanhemmuuden tukeminen, vanhemmuuden arviointi sekä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen seuranta ja arviointi. Tärkeimpiä syitä perhekuntoutuksen alkamiseen voivat olla vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä ongelmat rahan käytössä, vaikeudet lastenhoidossa tai muussa elämänhallinnassa. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

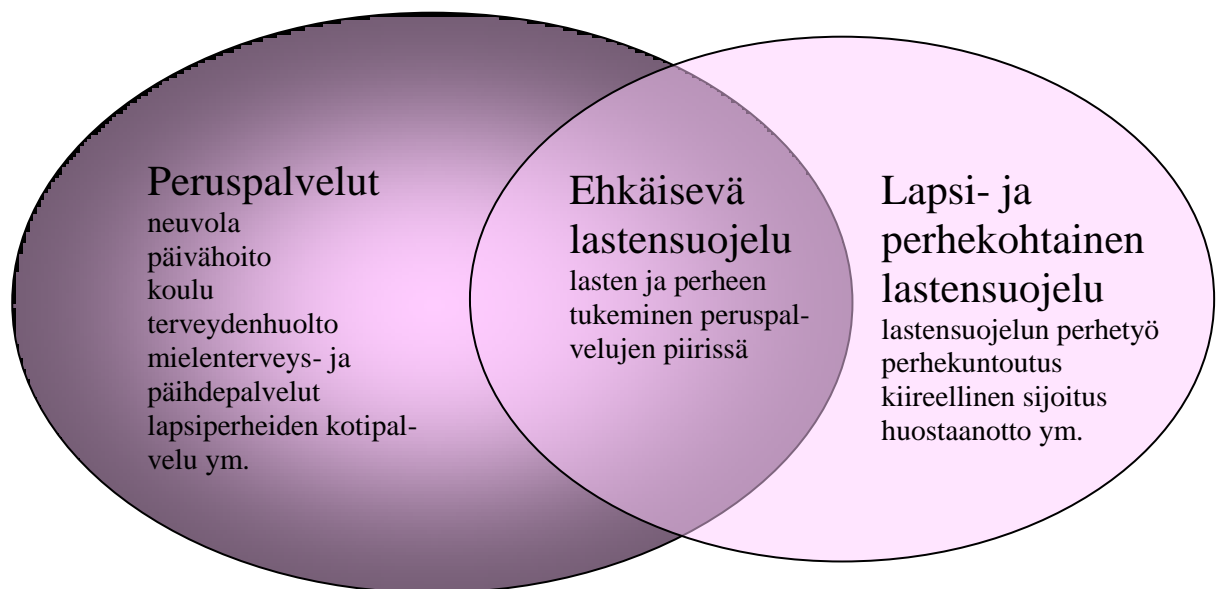
Perhekuntoutuksen yhteistyötahot. Pajurinteen perhekuntoutuksessa tärkeimmät yhteistyötahot työntekijöiden näkökulmasta ovat perheen kuntoutukseen lähettänyt sosiaalityöntekijä ja perhetyön yksikkö Tupasvilla. Koulun, päiväkodin ja neuvolan kanssa tehdään yhteistyötä tarpeen mukaan, lapsen ikä huomioon ottaen. Päihde-, mielenterveysongelmien tai perheväkivallan tultua ilmi, asiakas ohjataan perhekuntoutusyksiköstä näiden palvelujen piiriin. Usein aikuisasiakkailta on jo asiakkuus mielenterveystoimistoon, A- klinikalle tai kriisikeskus Mobileen heidän tullessa perhekuntoutusyksikköön. Kela, työvoimatoimisto ja Seinäjoen vuokra-asunnot ovat työntekijöiden mukaan myös tärkeitä yhteistyötahoja. Lapsenkin mieli voi järkkäytyä, joten yhteistyötä tehdään lasten psykiatrisen osaston ja poliklinikan kanssa. (Ojanperä 2009a, Norja 2009). Näkisimme tärkeänä, että tulevaisuudessa yhä enemmän sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden yhdistäminen saumattomaksi yhteistyöksi palvelisi perheitä paremmin. Asiantuntijoiden tieto-taito olisi

mielestämme tärkeää hyödyntää puolin ja toisin, jotta välttyttäisiin päällekkäisiltä palveluilta. Uskomme, että moniammatillinen työskentely saattaisi olla vastaus tulevaisuuden kehittämishaasteisiin.

3 LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄ JA LASTENSUOJELUA OHJAAVAT LAIT

Pajurinteen perhekuntoutus on osa lastensuojelun palvelujärjestelmää (KUVIO 1). Sen paikka palvelujärjestelmässä on lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa, koska se on tällä hetkellä täysin lastensuojeluasiakkuuden alaista toimintaa. Seuraavaksi avaamme lastensuojelun palvelujärjestelmän kokonaisuuden sekä lait jotka ohjaavat perhekuntoutuksessa tehtävää työtä.

Lastensuojelu on kokonaisvaltaista työtä, jota tehdään ihmisten kanssa. Lastensuojelutyö perustuu ihmisten inhimillisiin kohtaamisiin ja yhteyksien rakentamiseen. Siihen kuuluu huolehtiminen perheen taloudellisesta perustasta sekä lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvistä tarpeista. (Heino 2008, 17.) Lastensuojelulain (2007/417) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suoje- luun.

KUVIO 1. Lastensuojelun palvelujärjestelmä

Lastensuojelun palvelujärjestelmän kokonaisuus on hyvin laaja. Sen tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä, sekä toimia suunnitelmallisesti ja ennakoidusti. Palvelujärjestelmää tulee ohjata, johtaa ja kehittää tavoitteellisesti ja

pitkäjänteisesti yhteistyössä niiden tahojen kanssa, joiden toimet vaikuttavat lasten ja perheiden hyvinvointiin. Palvelut ja tuki tulisi järjestää sellaiseksi, joista lapsi ja perhe tulevat eniten hyötymään. (L 2007/417.)

Kunnan tehtävänä on järjestää ja kehittää sosiaali- ja terveydenhuoltoa, opetustoimintaa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja. Kunnan tulee huolehtia siitä, että palvelujen avulla pystytään tukemaan lapsia ja vanhempia sekä edistämään heidän hyvinvointiaan. Erityisen tärkeää on huolehtia siitä, että lasten fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kasvuolot ovat turvallisia ja kehitystä edistäviä. (L 2007/417.)

Lasten ja perheiden ongelmien syntyä ja syvenemistä pyritään ehkäisemään kehittämällä kasvuoloja, vähentämällä suunnitelmallisesti riskiolosuhteita sekä tarjoamalla riittävää tukea vanhemmuuteen. Kaikilla lasten ja perheiden parissa työskentelevillä on vastuu heidän hyvinvoinnistaan sekä ongelmien varhaisesta tunnistamisesta. Huolen herätessä lapsen tai nuoren hyvinvoinnista on viipymättä otettava yhteyttä lastensuojeluviranomaiseen, jotta lastensuojelun tarve voidaan selvittää. (L 2007/417.)

3.1 Peruspalvelut

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan kansalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on julkisen vallan velvoite, joka pohjautuu perustuslakiin. Lain mukaan jokaisella on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, jos hänellä ei itsellään ole taitoja hankkia ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. (L 1999/731.)

Sosiaalihuoltolaissa säädetään kunnan velvollisuudesta huolehtia sosiaalityöstä, kasvatus- ja perheneuvonnasta, lapsiperheiden kotipalvelusta, asumispalveluista, laitoshuollosta, perhehoidosta ja omaishoidon tuesta. Kunnan tulee huolehtia myös sosiaalihuoltolaissa muista säädetyistä palveluista, joista on säädetty erilliset lait esimerkiksi mielenterveyspalveluista ja terveydensuojelusta. Käytännössä pal-

velujen rahoitus katetaan verotuloilla, joista merkittävimmän osuuden muodostaa kunnallisvero. (L 1982/ 710.)

Sosiaalihuoltolain mukaan kunnan on huolehdittava, että sosiaali- ja terveysterveystoiminta on järjestetty siinä laajuudessa kuin tarve kunnassa edellyttää. Kunnalla on suuri harkintavalta palvelujen laajuuden suhteen, sillä mikään laki ei säätele yksityiskohtaisesti toiminnan laajuutta, sisältöä ja järjestämistapaa. Kunnat tuottavat palvelut pääsääntöisesti itsenäisesti, mutta niillä on mahdollisuus järjestää palveluja myös yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai ostamalla palvelut toiselta kunnalta, kansalaisjärjestöiltä tai yksityisiltä palvelujen tuottajilta. Kunnat voivat järjestää myös palveluja palvelusetelin avulla. (L 1982/ 710.)

Sosiaalityön tavoitteena on yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen omaehtoisen toiminnan tukeminen. Sen lähtökohdaksi on sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen sekä tuen tarpeessa olevien kansalaisten voimavarojen vahvistaminen. (L 1982/ 710.)

3.2 Ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu

Ehkäisevän lastensuojelun tehtävä on lapsen ja hänen perheensä erityinen tukeminen kunnan palvelujen piirissä, joka ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. (L 2007/417.) Lastensuojelulain (2007/417) mukaan ehkäisevällä lastensuojelulla pyritään edistämään ja turvaamaan lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukemaan vanhemmuutta. Ehkäisevän lastensuojelun toteutuminen korostuu äitiys- ja lastenneuvoloissa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojeluviranomaisilla on oikeus puuttua lapsen tilanteeseen, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen ja nuoren terveyttä tai kehitystä, eikä myöskään silloin, jos lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa niitä. Lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla on viimesijainen vastuu lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Sen kokonaisuus muodostuu lastensuojelutarpeen selvityksestä, avohuollon tukitoimista (esimerkiksi lastensuojelun perhetyö, perhekuntoutus), lapsen ja perheen kii-

reellisestä sijoituksesta ja huostaanotosta sekä sijaishuollosta ja jälkihuollosta. (Taskinen 2007, 12–15.)

Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa keskeisessä asemassa on sosiaalityöntekijä, joka koordinoi lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä sekä yksittäisen lapsen asiakasprosessia. (Taskinen 2007, 15.) Uuden lastensuojelulain (2007/417) mukaan kunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että sosiaalityöntekijällä on käytettävissään työnsä tueksi eri alojen asiantuntemusta. Laki velvoittaa terveyskeskukset ja sairaanhoitopiirit antamaan asiantuntija-apua lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa sekä tarvittaessa järjestämään viivytystä tai kiireellisenä lapsen tai nuoren tutkimus, hoito ja terapiapalvelut.

Lastensuojelulain tavoitteena on myös korostaa vanhempien oikeutta päättää lapsen asioista. Uusi laki painottaa ehkäisevää lastensuojelua, jonka tarkoituksena on lapsiperheiden tukeminen ja auttaminen kunnan peruspalvelujen piirissä. Uuden lastensuojelulain keskeiseksi teemaksi nousee lastensuojelutoimenpiteiden laadun huomioiminen sekä avohuollon tukitoimien merkitys yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun järjestämisessä. (L 2007/417.)

Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki ohjaavat perhekuntoutusta ja perhetyötä, sillä näille ei ole määritelty tarkkarajaista omaa lakia. Uusi lastensuojelulaki on astunut voimaan 1.1.2008. Lastensuojelulain 4§ korostaa erityisesti sitä, että lapsen etu tulee ottaa huomioon lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa. Tämä näkyy käytännössä siten, että perheen jokaista lasta tulee kuulla ja hänen mielipiteensä tulee selvittää. Lapset pääsevät osalliseksi itseään koskevista päätöksistä. (L 2007/417.) Näemme, että lapsen edun huomioimisessa löytyy Seinäjoen kaupungin palvelujen suunnittelussa selviä puutteita. Seinäjoelta puuttuu mielestämme tällä hetkellä lapsiperheiden kotipalvelun ja raskaamman lastensuojelun välistä kevyemmän tuen palvelu. Koemme, että pieni väliintulo olisi lapsen edun kannalta paras vaihtoehto.

4 LASTENSUOJELUN NYKYTILANNE SEKÄ SUUNTAVIIVOJA PALVELUJEN KEHITTÄMISELLE

Teoriapohjana visioimassamme kuntoutusyksikön esittelyssä käytämme Seinäjoen kaupungin lapsi- ja perhebarometriä (Sosiaali- ja terveyskeskus 2007, Edufin 2006), jossa Seinäjoella asuvia lapsiperheitä on haastateltu koskien kaupungin järjestämiä palveluita. Kyselyn kautta saatiin selville millaisiin lapsiperheiden tukiin ja palveluihin olisi Seinäjoella tarvetta. Barometrissä selvitettiin myös kaupungin asukkaiden, lasten ja perheiden yleistä tyytyväisyyttä omaan hyvinvointiinsa. Käytämme barometria opinnäytetyössämme kuvaamaan perheiden esiintuomaa palvelujen puutetta. Lasten ja perheiden hyvinvoinnista ollaan huolissaan myös valtakunnallisesti, mikä käy ilmi muun muassa sosiaalialan ammattilaisten ajankohtaisista puheenvuoroista, joihin olemme tutustuneet opinnäytetyöprosessimme lomassa.

Tässä kappaleessa avaamme myös lastensuojelulain sisältämiä pykäläiä, jotka ohjaavat kuntia kehittämään palveluita muun muassa laadultaan sellaisiksi, että ne turvaisivat lasten ja perheiden hyvinvoinnin. Koimme tärkeäksi esitellä myös valtakunnallisesti tunnetun Kaste -hankkeen suuntaviivoja, joka pyrkii uudistamaan muun muassa lasten, nuorten ja perheiden palveluja kokonaisuutena. Hankkeen kehittämisen periaatteena toimii lasten ja nuorten hyvinvointi. Kaste -hankkeen tavoitekokonaisuuksista saimme tukea visioimалlemme perhekuntoutusyksikön kehittämiseksi.

4.1 Seinäjoella asuvien perheiden nykytila ja haasteet

Lastensuojeluilmoitusten määrä Seinäjoella on kasvanut huomasti vuodesta 2004, jolloin ilmoituksia tehtiin 344, kun vuonna 2009 niitä oli jo 1123 (Rintala 2010). Vuonna 2008 voimaan tullut uusi lastensuojelulaki velvoittaa kaikkia viranomaisia tekemään lastensuojeluilmoituksen lapsesta ja perheestä jo huolen esiin tultua, mikä vaikuttaa osaltaan lastensuojeluilmoitusten määrän huimaan kasvuun. Ilmoitusten määrä kertoo mielestämme myös siitä, ettei ennaltaehkäiseviin palveluihin

kyetä tällä hetkellä panostamaan, korjaavien palveluiden viedessä koko potin. Lapsiperheiden kotipalvelua ei ole Seinäjoella tarjottu moneen vuoteen, sillä siihen ei ole nähty riittävästi tarvetta lapsiperheiden osalta. Seinäjoen kaupungin sosiaalityön päällikkö Päivi Saukon (2009) mukaan palvelua on pari vuotta sitten lähdetty elvyttämään kokeiluna Seinäjoella. Tänä vuonna palvelu on tarkoitus vakinaistaa kovan kysynnän vuoksi. (Saukko 2009.)

Seinäjoen kaupungin sosiaali- ja terveyskeskus toteutti lapsiperhebarometrin, keväällä 2006. Vastauksia kyselyihin saatiin yhteensä 287. Barometrin mukaan Seinäjoella asuvissa lapsiperheissä eniten huolta ja murheita tuottavat asiat ovat perheen heikko taloudellinen tilanne (14 %), lasten kasvatukseen liittyvät ongelmat (11,9 %), arjesta selviytyminen (11,6 %) sekä parisuhteeseen liittyvät asiat (8,7 %). (Sosiaali- ja terveyskeskus 2007, Edufin 2006. 2, 9) Mielestämme näillä seikoilla on suora yhteys lasten ja perheiden hyvinvointiin. Tutkimustulokset osoittavat, että osassa seinäjokisia lapsiperheitä esiintyy ongelmia, jotka vaikeuttavat heidän elämäänsä.

Sijais- ja tukiperhetoiminnasta vastaava sosiaalityöntekijä Sirkka Luoma kertoo Seinäjoki Sanomien haastattelussa, että päihde- ja mielenterveysongelmiin törmätään yhä useammin seinäjokisissa perheissä. Hänen näkemyksensä mukaan vanhempien elämänhallinta saattaa olla hukassa, mikä näkyy kyvyssä huolehtia lapsista. Luoman kuvauksen mukaan niin sanotussa ohuessa vanhemmuudessa nuoren äidin tai isän menohalut menevät lapsen tarpeiden edelle. (Rintala 2010.) Perhebarometri sekä sosiaalityöntekijä Sirkka Luoman haastattelu kertovat mielestämme Seinäjoen lapsiperheiden huolestuttavasta tilanteesta ja siitä, että Seinäjoella asuvat lapsiperheet tarvitsisivat ongelmiinsa tukea. Perheet tulisi saada tuen ja palvelujen piiriin jo äitiysneuvolasta lähtien. Uskomme, että opinnäytetyömme lopussa esittämillämme perhekuntoutusyksikön uusilla toimintamuodoilla saataisiin nämä mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät vanhemmat tuen piiriin jo varhaisessa vaiheessa, jolloin perheen ongelmiin voitaisiin puuttua kevyemmällä väliintuloilla.

4.2 Lasten ja perheiden hyvinvointi - Valtakunnallinen haaste

Koko Suomessa painitaan lasten ja perheiden hyvinvoinnin suhteen samanlaisten ongelmien parissa. Mannerheimin lastensuojeluliiton johtavan asiantuntijan, Esa Livosen mukaan maassamme on törmätty siihen tosiasiaan, että peruspalvelut eivät vastaa lasten ja lapsiperheiden tarpeita, suosituksia eikä säädöksiä. 1990-luvun laman aikana tehtyjä leikkauksia ei ole korjattu. Hän tuo esiin esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelun alasajon, kouluterveyden hoitajapulan ja pitkät jonot kasvatusta- ja perheneuvoloissa. Nämä seikat saattavat osaltaan vaikuttaa siihen, että lapsen kasvuympäristössä näkyviä ongelmia ei havaita ajoissa. Tänä päivänä pystytään panostamaan pääasiassa korjaavaan työhön, jolloin ennaltaehkäisevään työhön ei jää enää rahaa satsata. (Suomi laiminlyö lapsiaan 2009.)

Tiedotusvälineissä ja julkisissa keskusteluissa ilmaistaan toistuvasti huolestumista perheiden hyvinvoinnista. Monet merkit kertovat eri perheenjäsenten voivan huonosti. Useissa lasten ja perheiden hyvinvointia tai pahoinvointia koskevissa tutkimuksissa todetaan taloudellisen laman heijastuvan viiveellä lapsiperheisiin. Merkeinä tästä ovat sekä avohuollon lastensuojelun asiakasmäärien kasvu että huostaanottojen määrän lisääntyminen. (Heino 1999, 10.) Helsingin kaupungin johtava sosiaalityöntekijä Jonna Vanhanen sekä sosiaalityöntekijä Jukka Piitulainen tuovat Helsingin Sanomien mielipidepalstalla esiin näkemyksiään valtakunnallisesta lastensuojelun tilanteesta. He ovat sitä mieltä, että moni heidän asiakkaitaan ei koskaan päätyisi lastensuojelun piiriin, mikäli perheiden tilanteisiin pystyttäisiin puuttumaan ajoissa. (Vanhanen & Piitulainen 2010.) Varhainen puuttuminen ei saa olla vain riskiryhmiin kohdistuvaa toimintaa. Olennaista on toimia silloin kun auttamismahdollisuudet ovat avarat. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 186–187.)

Vanhasen ja Piitulaisen näkemyksen mukaan kunnallisessa ja valtakunnallisessa päätöksenteossa ja budjetoinnissa ei oteta riittävästi huomioon ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön järjestämisvelvollisuutta erityisesti peruspalveluissa. Heidän mielipidekirjoituksensa mukaan esimerkiksi nuorten kanssa ongelmat ovat edenneet niin pitkälle, että vanhemmat eivät koe enää kykenevänsä ottamaan vastaan

avohuollon tukitoimia. Perheet ovat sinnitelleet voimiensa ääri rajoille oireilevien nuortensa kanssa. Ensimmäinen yhteydenotto lastensuojeluun tulee tilanteessa, jossa vanhemmat itse toivovat nuoren sijoittamista. Vanhanen ja Piitulainen kertovat huolestaan lapsiperheiden lisääntyneestä köyhyydestä sekä laman seurauksista perheiden elämään. Heidän mukaansa edellisen laman aiheuttamat työttömyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, kotitalouksien velkaantuminen ja palvelujärjestelmän heikennykset ovat jättäneet jälkensä perheisiin. Kirjoittajien mukaan ongelmana on se, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä ei aina pysty järjestämään avohuollon tukitoimia, jotka hän näkisi tarpeellisiksi. Syyksi tähän nähdään erityisesti kuntien tiukentunut taloudellinen tilanne. (Vanhanen & Piitulainen 2010.)

4.3 Palvelujen kehittäminen pohjautuu lakiin

Lastensuojelulain (2007/417) 11§ mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Tuen ja avun tulee olla myös laadultaan sellaista, kuin lastensuojelun tarpeessa olevat lapset ja perheet tarvitsevat. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään ennalta lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. (L 2007/417, 4§.)

Lastensuojelun lisäksi kunnan tulee järjestää ennaltaehkäisevää lastensuojelua, jolloin lapsi tai perhe ei vielä ole lastensuojelun asiakkaana. Puhuttaessa ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta, tarkoitetaan sillä tukea sekä erityistä tukea, jota annetaan esimerkiksi päivähoitossa, neuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveyshuollossa. Tämän tuen tarkoituksena on tukea vanhemmuutta, mutta myös edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia. (L 2007/417, § 3a.)

Suomessa on herätty siihen, että olisi erityisen tärkeää panostaa lapsen turvattuun tulevaisuuteen äidin odotusajasta lähtien. Suomessa naisten alkoholinkäyttö on

kasvanut pienessä ajassa seitsenkertaiseksi. Raskauden aikainen alkoholinkäyttö on suurin yksittäinen syy sikiön kehityshäiriöihin. Raskaana olevista suomalaisnaisista noin 6 % on arvioiden mukaan alkoholin suurkuluttajia. Suomessa syntyy vuosittain 600 lasta, joilla on todettu olevan sikiöaikaiseen alkoholi-altistukseen liittyviä oireita. (Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen 2009, 3) Helmikuussa 2010 astuneen lakiuudistuksen mukaan sosiaali- ja terveysviranomaiset ovat velvollisia tekemään ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen jo syntymättömästä lapsesta. Ilmoituksen tekemisellä pyritään siihen, että mahdollinen tuki ja palvelut olisivat heti saatavilla lapsen syntymän jälkeen. (L 2007/417, § 25c.)

Lastensuojelulakiin on tullut uusi asetus lapsen huomioon ottamisesta aikuisille suunnatuissa palveluissa. Tämä asetus velvoittaa terveydenhuollon ja sosiaalihuollon viranomaisia järjestämään tarvittaessa välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi. (L 2007/417, § 10.) Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, velvoittaa kuntia arvioimaan perheen erityisen tuen tarvetta sekä järjestämään tarvittaessa lisäkäyntejä ja kotikäyntejä. Asetus velvoittaa kunnan neuvolan työntekijöitä tekemään tarvittaessa yhteistyötä kunnan eri toimijoiden, päivähoidon, kotipalvelun, lastensuojelun ja muiden tahojen kanssa. (A 2009/380.) Tämän asetuksen tarkoituksena on se, että perheiden ongelmat tunnistettaisiin ja niihin puututtaisiin ajoissa. Tarpeeksi varhaisessa vaiheessa annettu apu ja tuki yhdessä neuvolan ja lastensuojelun kanssa luo tukevan pohjan lapsen ja koko perheen tulevaisuudelle. Asetuksen tavoitteena on varhaisen tunnistamisen ja palveluiden kohdentamisen lisäksi suunnitelmallisuus sekä yhteistyön lisääminen. Asetuksen tuomat velvoitteet vaativat runsaasti lisäresursseja sosiaali- ja terveydenhuollolle. Tälle asetuksen toteutumiselle on tulossa tarkka seuranta, joka vaatii kunnilta mahdollisesti suuria muutoksia palvelurakenteissa. (Tolonen 2010.)

Laki velvoittaa kuntia laatimaan lastensuojelun suunnitelman lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Suunnitelma hyväksytään kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään joka neljäs vuosi. (2007/417, § 12.) Seinäjoella lastensuojelun suunnitelma on otettu tänä vuonna erityisen tarkastelun ja muutostyön alle. Suunnitelman painopistettä on

muokattu ennaltaehkäisevämpään suuntaan. Suunnitelmassa ennaltaehkäisevällä työllä tarkoitetaan lapsen ja perheen erityistä tukemista kunnan peruspalveluiden piirissä, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevän työn muotoja ovat esimerkiksi neuvola, päivähoido, lapsiperheiden kotipalvelu sekä *perhetyö*. Lisäresursseja kohdennetaan suunnitelmassa erityisesti lapsiperheiden kotipalveluun, jossa työntekijämäärää nostetaan kahdesta neljään. Seinäjoen kaupungin kunnanvaltuusto on hyväksynyt uuden lastensuojelun suunnitelman kokouksessaan maanantaina 22.3.2010, se ulottuu vuoteen 2012. (Nummensalo 2010) Olemme sitä mieltä, kuten lakikin kuntia velvoittaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on kehitettävä perheiden tarpeita vastaaviksi.

4.4. KASTE – hanke -valtakunnallinen suunta

Sosiaali- ja terveysministeriö esitteli vuonna 2008 Kaste- ohjelman, joka on sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. Tässä ohjelmassa määritellään yleiset kehittämistavoitteet ja toimenpiteet sosiaali- ja terveydenhuollossa vuosina 2008–2011. Kaste -ohjelman päätavoitteet ovat osallisuuden lisääminen, syrjäytymisen vähentäminen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä palvelujen laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantaminen. Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen, henkilöstön osaamisen ja riittävyyden sekä palvelukokonaisuuksien ja toimintakokonaisuuksien kehittäminen, ovat keinoja Kaste -ohjelman tavoitteiden saavuttamisessa. (Perhetyö tuo yhteiskunnalle säästöä 2010.)

Seinäjoki kuuluu Väli-Suomen Kaste -ohjelma alueeseen. KASPERI eli lasten, nuorten ja perheiden palveluiden hankekokonaisuus toimii Väli-Suomen alueella. Tällä hankekokonaisuudella on 11 osahanketta, joista yksi kokonaisuus on Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämissanke. Tähän hankkeeseen ovat sitoutuneet kaikki Etelä-Pohjanmaan alueen kunnat ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri. Tätä osahanketta hallinnoi Seinäjoen kaupunki. Hankkeen tavoitteena on kehittää lasten, nuorten ja lapsiperheiden moniammatillista ja ylisektoraaalista yhteistyötä. Tavoitteeseen pyritään vahvistamalla peruspalveluita erilaisilla toimintavaihtoehtoilla. Hanke koostuu kolmesta tavoitekokonaisuudesta, joita ovat perhekeskusverkoston kehittäminen, jalkautuvien palvelujen kehittämiskokonai-

suus ja perhetyön kehittäminen sekä peruspalveluiden vahvistaminen. (Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet -kehittämishanke. [Viitattu 28.3.2010].)

Olemme tutkineet Kaste -hankkeen sisältöä koko opinnäytetyöprosessin ajan. Olemme olleet erityisen kiinnostuneita nimenomaan ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen sekä moniammatillisen ja yli sektorirajojen ylittävästä toimivan yhteistyön kehittämisestä, jotka ovat myös Kaste -hankkeen osa-alueita. Seinäjoella on lähdetty kehittämään ennalta ehkäisevänä työmuotona Kaste -hankkeen rahoituksella neuvola-, päiväkot- sekä koulupilottia. Seinäjoella Pajuluoman kaupunginosan neuvolaan on palkattu Kaste -hankkeen rahoituksella työntekijä, joka toimii neuvolan perhetyöntekijänä yhtenä päivän viikossa. (Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet -kehittämishanke [Viitattu 28.3.2010].) Perhetyöntekijä on aloittanut työnsä 17.3.2010 ja hanke kestää vuoden loppuun. Asiakasperheet tulevat perhetyöntekijälle neuvolan terveydenhoitajien konsultaation kautta. Tarvetta tälle toiminnalle nähdään olevan niin suuri, että yksi kahdeksan tunnin päivä viikossa ei riitä palvelemaan kaikkia asiakasperheitä. (Kiili 2010.) Seinäjoen kaupungin tulisi mielestämme järjestää palveluja niin, että lapsiperheissä oleva tarve ja palvelujen tuottaminen kohtaisivat toisensa.

5 PERHETYÖTÄ PERHEIDEN TUEKSI

Tässä kappaleessa avaamme perheen ja perhetyön käsitettä. Perheiden auttamismuodot ovat hyvinkin moninaisia. Yksi tapa tehdä työtä perheen kanssa, on perhetyö, jota toteutetaan esimerkiksi perhekuntoutuksen muodossa, lastensuojelulaitoksessa. Kun puhutaan perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta, on välttämättä pohdittava myös perheen käsitettä (Uusimäki 2005a, 11). Perhetyön käytännöt ovat kirjavia ja perhetyön yksiselitteinen ja kokonaisvaltainen määrittely on sen vuoksi haastavaa. Perhetyön sisältö, toimintamuodot, -menetelmät ja -tavoitteet, tekijät sekä organisointi vaihtelevat eri paikkakunnilla. (Heino ym. 2000, 10.)

Pajurinteen perhekuntoutusyksikössä työprosessin aluksi kartoitetaan perheen verkostoa, jonka tarkoituksena on selvittää työntekijälle keitä perheeseen kuuluu. Perheellä ja perheenjäsenillä on omat näkemyksensä perheestä. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä 2007, 13.) Se kenellä aikuisella on oikeus ja velvollisuus lapsen hoitoon ja kasvatukseen, ei ole enää yksiselitteistä. Perhetyöntekijän tulee toiminnassaan huomioida perheiden monimuotoisuus. On tärkeää tietää, kenellä milloinkin on oikeudet ja velvollisuudet vanhemmuuteen. Tämän tiedon kerääminen työprosessia varten on merkittävää. (Uusimäki 2005a, 11.)

Yhteiskunta perheen ympärillä on monella tapaa muuttunut. Yksilöllistyminen, kaupungistuminen ja teollistuminen ovat muutoksia, joiden on ymmärretty olevan ydinperheen murentumisen taustalla. Lähiyhteisöjen on pelätty kadottaneen merkityksensä: kyliä, asuntoalueita ja sukuja yhdistäneet ja arkielämää vankasti kannatelleet siteet ovat muuttuneet. Perheet ovat entistä yksinäisempiä vailla sidoksia sukuun, naapurustoon ja ympäristöön. (Hurtig 1999, 19.)

5.1 Perheen määrittely

Tämän päivän Suomessa perheiden rakenteet elävät jatkuvassa muutostilassa. Muun muassa kasvatustieteellisessä, psykologisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on kiinnitetty yhä enemmän huomiota perheeseen ja sen monimuotoistumiseen, sillä perheestä on muodostunut sangen kirjava kokonaisuuksia: yksinhuoltaja-, lapsi-, uus- ja sijaisperheitä, monivanhempaisia perheitä, erityyppisten perheiden yhdistelmiä ja yhdessä asumisen muotoja, joissa lapsista huolehditaan. (Uusimäki 2005a, 12.) Perhetarkasteluissa tulisi Puroilan mukaan huomioida se, että yksinhuoltajaperheet, uusperheet ja eri osoitteissa asuvat perheet ovat tulleet yhä tavallisemmiksi. Tarkasteluissa tulisi ottaa huomioon myös adoptiolapset tai lastensuojelullisista syistä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja heidän perheidensä rakentuminen. (Puroila 2004, 10.)

Euroopan eri puolilla perheen käsitteellinen määrittely vaihtelee. Muun muassa Norjassa myös yksineläjät luetaan täysivaltaisiksi perheiksi. Perheestä puhutaan yleensä mielikuvana, jossa on aikuisia, lapsia, sekä ympäröivä fyysinen tila. Perhe määrittelee usein itse, keitä siihen kuuluu. Perheen taustalla on lasten hoivaamisen ja kasvattamisen tehtävä, sekä se, että he tuntevat vastuuta ja velvollisuuksia toisiaan kohtaan. (Uusimäki 2005a, 12.) Hurtig (1999,19) kuvailee, että nykypäivän ihmiselle syntyy perheestä puhuttaessa mielikuva äidistä, isästä ja lapsista. Perhe käsitteenä on hyvin moniulotteinen ja vanhemmuus on vain yksi näkökulma. Uusimäki toteaa (2005a, 12), että lapsen ja perheen välistä suhdetta voi tarkastella biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta ulottuvuudesta käsin. Esimerkiksi biologisesta näkökulmasta lapsen ”oikeana” vanhempana pidetään hänen biologisia vanhempiaan. Vanhempi, jolle lain mukaan vanhemmuus on määritelty tai oikeusteitse määrätty, on olennaisessa osassa juridisessa perhesuhteessa. Pääosin näissä tilanteissa on kyse myös lapsen ja biologisen vanhemman muodostamasta perheestä. (Uusimäki 2005a, 12–13.)

5.2. Perhetyön määrittely

Varsinainen perhetyöhön idea tuli Ruotsista Suomeen yhdyskuntatyön mukana vuonna 1976, jolloin Mannerheimin lastensuojeluliitto ja sosiaalhallitus aloittivat tehostetun perhetyön kokeilun. Kokeilun tarkoitus oli kehittää moniongelma-perheille räätälöityjä palveluja. Keskeinen tavoite oli perheen innostaminen vuorovai-
kutukseen ympäristönsä kanssa sekä vanhempien opettaminen lasten- ja kodin-
hoidossa. Palvelu levisi nopeasti ja jo vuonna 1980 palvelua oli saatavissa jopa 80
kunnassa. (Reijonen 2005, 8-9.) Toinen merkittävä murros perhetyön kehittämi-
sessä tapahtui 1980–1990 lukujen taitteessa, jolloin laitoksesta käsin alettiin tehdä
enemmän avoimuollollista lastensuojelutyötä, erityisesti ratkaisukeskeisen, tulevai-
suuteen suuntautuvan viitekehyksen ohjaamana. Työntekijät itse kutsuivat tätä
työtä perhetyöksi. (Reijonen 2005, 9.)

Käytännön perhetyö voi olla esimerkiksi kotipalvelua, tehostettua perhetyötä, avo-
huollon perhetyötä, perheterapiaa, perhekerhoja tai *perhekuntoutusta*, jota meidän
opinnäytetyömme käsittelee. (Uusimäki 2005b, 19). Uusimäki (2005b, 18–19)
määrittelee perhetyön olevan myös osa eri sektoreita: sosiaalityötä, päivähoitoa
sekä seurakunnan ja järjestöjen toimintaa. Vaikka perhetyön käsite ymmärretään
hyvin monella tavalla, sen sisältö nähdään perheen arjen tukemisena ja toisaalta
puuttumisena perheen elämään vahvojen väliintulojen avulla. (Reijonen 2005, 10.)

Sosiaalityöhön liitetään luonnollisena osana perhetyö ja sen käsitteet sekä perhe-
työ nähdään luonnollisena työskentelytapana. (Heino ym. 2000, 10.) Perhetyönte-
kijä on ammattinimike, mutta perhetyö on myös lähestymistapa ja työmenetelmä.
Perhetyö on ammatillista, tavoitteellista työskentelyä perheen tukemiseksi elämän
erilaisissa ongelmatilanteissa. Perhetyötä voidaan toteuttaa kunnallisena, yksityi-
senä ja kolmannen sektorin palveluna. (Järvinen ym. 2007, 10). Uusimäen (2005b)
tekemän tutkimuksen mukaan perhetyötä tarvitaan eri tilanteissa rinnalla kulkemi-
sesta ongelmien poistamiseen.

Perheen käsitteiden ja perheiden elämäntilanteiden ollessa niin moniulotteisia,
ei myöskään perhetyö voi olla yksinkertaista. Perhetyö on vielä toimintatavoiltaan

ja muodoiltaan osin jäsentymätöntä, joten on vaikeaa ennustaa, kuinka se tulee kehittymään. Selvää kuitenkin lienee se, että perhetyöhön kohdistuvat toiveet ovat tällä hetkellä suuremmat kuin resurssit. (Järvinen ym. 2007, 12.) Meidän mielestämme olisi tärkeää kehittää perhetyöstä ja sen toimintamuodoista sellaisia, että ne kohtaisivat paremmin perheiden tarpeet. Lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen omassa kasvuympäristössä olisi luonnollisempaa ja koko perheen edun mukaista, mikäli lapsen turvallisuus kotona on taattu. Tulevaisuudessa perheet tulisi ottaa omien tarpeidensa asiantuntijoina enemmän huomioon perhetyötä kehittäessä. Olemme pohtineet sitä, että perhetyötä olisi helpompi lähteä tarjoamaan perheille, mikäli voitaisiin puhua valtakunnallisesti yhteisistä nimikkeistä ja perhetyön malleista. Uskomme, että yhteisillä nimikkeillä luotaisiin perhetyön määrittelystä myös asiakaslähtoisempää, jolloin asiakkaan olisi helpompi määritellä työntekijälle omia tarpeitaan.

6 PERHEKUNTOUTUKSEN KÄSITE

Perhekuntoutuksen päätavoitteena on lapsiperheen arjen ja voimavarojen tukeminen sekä lapsen ja vanhemman myönteisen vuorovaikutuksen kehittäminen (Törrönen 2001, 15). Perhekuntoutus tapahtuu laitosympäristössä, mikä erottaa sen asiakkaan kotona tapahtuvasta perhetyöstä. Perhekuntoutuksen on todettu olevan tehokas apu tilanteissa, joissa on olemassa kodin ulkopuolisen sijoituksen riski, mutta perhe on motivoitunut perhekuntoutukseen ja perhekuntoutusta on mahdollista perheelle tarjota. (Puustinen-Korhonen 2008.) Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa myös kurssina, jolloin se antaa mahdollisuuden ratkoa ongelmia ja virkistäytyä yhdessä muiden perheiden kanssa. Puhuttaessa perhekuntoutuksesta kursseina, muotoutuu se tuolloin perheryhmätoiminnaksi. Siitä muovautuu intensiivinen jakso, joka mahdollistaa uusien ajatusten ja ongelmien ratkaisumallien löytymisen perheiden yhteistyöskentelyn kautta. (Törrönen 2001, 15).

Perhekuntoutuksella pyritään suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen toimintaan. Työn päämääränä on lasten kasvuolosuhteiden turvaaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja perheen omien voimavarojen vahvistaminen. (Puustinen-Korhonen 2008). Lastensuojelussa työskentely lähtee lapsesta ja lapsen tarpeesta. Lapsi on aktiivinen osapuoli, jolla on suuri vaikutus siihen, mitä tapahtuu. Keskeisenä tavoitteena on pyrkimys vuorovaikutukselliseen keskusteluun, jossa niin lapsi kuin aikuinenkin toimivat antavina ja saavina osapuolina. (Taskinen 2007, 15). Perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen erilaisin toiminnallisilla menetelmin, arjen taitojen harjoittelu ja säännöllisen päivärytmin vakiinnuttaminen ovat koko perheen kuntoutuksen keskeisimpiä tavoitteita. Perhekuntoutuksen päätavoitteena on löytää perheelle sellaiset palvelut ja tuet, että lapsen asuminen kotona on lapsen kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu. (Puustinen-Korhonen 2008.) Puustinen-Korhosen (2008) mukaan ehkäisevän lastensuojelutyön työmuotona voidaan käyttää päivämuotoisia kuntoutusmuotoja yhteistyössä muiden tahojen kanssa, esimerkiksi päivähoidon tai neuvolan kanssa. Perhekuntoutusta toteutetaan tällöin ilman lastensuojelun asiakkuutta.

Perhekuntoutuksen työmuodot. Lapselle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa tai laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa tai huoltajansa kanssa. (L 2007/417.) Kuntouttava sijoitus voidaan toteuttaa esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa, jossa on mahdollisuus monipuolisiin perhekuntoutuspalveluihin. (Puustinen-Korhonen 2008.) Koko perheen sijoitus perhekuntoutukseen Suomessa on melko uutta. Perhekuntoutus on noussut merkittäväksi palvelu- ja työmuodoksi lastensuojelussa 1990-luvun puolivälistä lähtien. (Puustinen-Korhonen 2008.) Perhekuntoutusta voidaan toteuttaa joko ympärivuorokautisena tai päivätoimintana. Sitä järjestetään lapsi- ja nuorisokodeissa, perhetukikeskuksissa, vastaanotto-, ensi- ja turvakodeissa sekä jaksomuotoista perhekuntoutusta järjestävissä toimintayksiköissä (Hurtig 1999, 9). Vuonna 2005 tehdystä kuuden suurimman kaupungin selvityksestä löytyi noin 20 erilaista tapaa toteuttaa perhekuntoutusta (Puustinen-Korhonen 2008).

7 PERHEKUNTOUTUSTA PERHEKESKUS PAJURINTEESSÄ

7.1 Perhekuntoutusyksikön toimintarunko

Seinäjoella perhekuntoutusta tarjoaa Pajurinteen perhekuntoutusyksikkö, jonne perhe tulee arvioivalle kuntoutusjaksolle. Perheen lähettää kuntoutukseen sosiaalityöntekijä, joka on arvioinut perheen tilanteen olevan sellainen, että perhe tarvitsee arvioivaa ja ohjaavaa perhetyötä. Pajurinteen perhekuntoutusjaksoon sisältyy kolme neuvottelua; tulo-, väli- ja loppuneuvottelu. Tulo- eli aloitusneuvottelussa ovat läsnä perhekuntoutukseen tullut perhe, sosiaalityöntekijä, kuntoutusjakson vastuutyöntekijä sekä vastaava ohjaaja.

Aloitusneuvottelu. Työskentely perheen kanssa aloitetaan laatimalla aloitusneuvottelussa perheelle asiakassuunnitelma, joka pitää sisällään tavoitteiden asettamisen jaksolle. Lastensuojelulain (L 2007/417) mukaan avohuollon asiakassuunnitelmaan tulee kirjata lapsen ja perheen palvelujen ja tuen tarve, olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä palvelut ja tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan. Tavoitteiksi perheelle voidaan asettaa esimerkiksi lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukeminen tai arjen toiminnoissa tukeminen. Tavoitteiden tulee olla pieniä ja konkreettisia, tavoitettavissa olevia asioita. Vanhemmille ja lapselle etsitään tarpeiden mukaan tukea erityispalveluista, esimerkiksi päihde-, mielenterveys- tai lastenpsykiatrisista palveluista. Lapselle tukimuodoksi voidaan valita myös päivähoidoa peruspalveluista. Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös arvioitu aika, johon mennessä perheelle laaditut tavoitteet tulee toteuttaa sekä mahdolliset asianosaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä. Palveluiden ja tukitoimien etsimiseen tulisi kiinnittää erityinen huomio, jotta perhe saisi näillä palveluilla ja tukitoimilla parhaimman avun. Parhaiten perheille kohdennetuilla palveluilla voidaan välttää mahdollinen huostaanotto. Suunnitelmaa tulee tarkastaa ja tavoitteita tarkentaa aina tarpeen vaatiessa. (L 2007/417.) Perheen tulee olla sitoutunut kuntoutusjaksolle, jotta perheen kanssa työskentely olisi mahdollisimman tavoitteellista ja koko perhettä hyödyttävää toimintaa.

Välineuvottelussa on tarkoitus selvittää perheen sen hetkinen tilanne. Neuvottelussa tarkistetaan tavoitteita, mietitään työntekijöiden ja perheen kanssa yhdessä missä on onnistuttu ja mihin tulee vielä panostaa. Perheellä on kuntoutusjakson aikana mahdollisuus kokoontua keskustelemaan muiden perhettä auttavien tahojen kanssa, mikäli he kokevat siihen olevan tarvetta. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

Loppuneuvotteluun osallistuu perheen ja vastuutyöntekijän lisäksi sosiaalityöntekijä ja vastaava ohjaaja. Tässä neuvottelussa käydään läpi perheen onnistumiset ja tavoitteiden toteutuminen, sekä arvioidaan perheen tilannetta kokonaisuutena. Vastuutyöntekijä tekee koonnin sosiaalityöntekijälle kirjallisena, josta ilmenee missä perheen kanssa on onnistuttu sekä työntekijän huolenaiheet perheestä. Perhekuntoutusjakson tavoitteena on, että perhe siirtyy kotiin. Mikäli kuitenkin katsotaan tarpeelliseksi aloittaa perheohjaus tukitoimena, osallistuu lastensuojelun perheohjauksen perhetyöntekijä mahdollisuuksien mukaan loppuneuvotteluun. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

7.2 Perhekuntoutusta tarvitsevien perheiden ongelmia

Perheiden ongelmat ovat erilaisia, joten työprosessi täytyy muokata kullekin perheelle omanlaiseksi. Perhetyö on kontekstisidonnaista: siihen vaikuttaa se missä ja millaisessa tilanteessa sekä mihin tavoitteisiin nähden sitä tehdään. Kontekstisidonnaisuudesta riippumatta perhetyön erityisenä tehtävänä on perheen tukeminen muutoksessa. (Järvinen ym. 2007, 10.) Kasvatusalan ammattilaisten neuvojen keskuksessäkin saattaa vanhemmuus tuntua haastavalta. Vanhemmuus voi olla hukkassa perheessä siksi, että vanhemmat ovat kenties itse lapsuudessaan jääneet vaille turvallista vanhemmuutta, näin ollen he eivät tiedä, mitä se on. Jos lapsen vanhemmat ovat eläneet riittämättömässä vanhemmuudessa, heiltä puuttuvat vanhemmuuden taidot. (Kristeri 2002, 22 - 27.)

Alvari -perhetyön tekemän tutkimuksen mukaan eniten perheiden arkea rasittavat äitien masentuneisuus ja voimattomuus sekä perheenjäsenten mielenterveysongelmat. Melkein yhtä suuria stressitekijöitä perheessä olivat raha-asioiden mureh-

timinen, riitely ja muut parisuhdeongelmat sekä kasvatusongelmat ja avuttomuus. Perheiden stressitekijöinä tuotiin esiin myös päihteet, ryppykaverit ja riippuvuudet. (Niemi 2008, 26.) Näiden ongelmien parissa toimivan työntekijän tulee aina ottaa puheeksi lapsen ja koko perheen hyvinvointi. Perhekuntoutusyksikköön tulevien perheiden, yleensä vanhempien, isän tai äidin ongelmat ovatkin pääsääntöisesti mielenterveysongelma, alkoholiongelma tai väkivalta perheessä. (Järvinen ym. 2007, 10.)

7.2.1 Mielenterveysongelma perheessä

Perinnölliset tekijät, lapsuuden kokemukset ja vanhemmuuden puute ovat esimerkkejä henkiselle pahoinvoinnille altistavista tekijöistä. Jatkuvat sosiaaliset vastoinkäymiset, kuten esimerkiksi stressi ja köyhyys, ovat esimerkkejä henkistä pahoinvointia ylläpitävistä tekijöistä. (Seinäjoen kaupungin mielenterveystyön suunnitelma, 18.) Vanhemman psyykinen sairaus vaikuttaa lapseen, koska vanhemman kyky toimia vanhempana voi olla heikentynyt. Tämä voi heikentää, estää tai vääristää vanhempana toimimista ja muuttaa tällöin perheen arkea. Lapsi vais-toaa usein vanhempien psyykkisen oireilun, vaikka niistä ei suoraan perheessä puhuta. (Nikunen 2002, 10.) Sosiaalinen tuki on taas mielenterveyttä säilyttävä tekijä. Seinäjoen kaupungin mielenterveystyön suunnitelman mukaan tavoitteena on sosiaalisten, yhteiskunnallisten ja ympäristöolosuhteiden luominen sellaisiksi, että ne mahdollistaisivat suotuisan henkisen kasvun. (Seinäjoen kaupungin mielenterveystyön suunnitelma, 18.)

Pajurinteessä Perhekuntoutusjakson tavoitteena on tukea perhettä arjen toiminnoissa ja selvittää miten paljon esimerkiksi vanhemman mielenterveysongelma vaikuttaa perheen arkeen. Perhekuntoutukseen tulevan perheen tukena on usein mielenterveysongelmissa mielenterveystoimisto. Mikäli hoitosuhdetta ei vielä ole aloitettu, on vastuutyöntekijän tehtävänä ohjata perhe tarvittavien palvelujen piiriin. Jokaista toimenpidettä harkittaessa on selvitettävä myös lapsen etu sekä otettava huomioon lapsen toiveet ja mielipiteet. (L 2007/417.)

7.2.2 Väkiältä perheessä

YK:n tutkimuksen mukaan Suomessa väkivaltaa kohtaa 61 000 lasta. Luku on Euroopan maiden korkeimpia, vaikka Suomi on yksi niistä 16 maasta, joissa lapsen ruumiillinen kurittaminen on kielletty lailla. Huolestuttavaa on, että Lastensuojelun Keskusliiton tutkimuksessa vuodelta 2006 noin kolmannes vanhemmista hyväksyy edelleen ruumiillisen kurittamisen kasvatukseen. (Yhteiskunnat hyväksyvät hiljaisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan, 2006.) Lapseen kohdistuva fyysinen väkivalta perheessä on lapsen ruumiillista kurittamista. Lasta voidaan esimerkiksi lyödä, ravistella tai tukistaa. Lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa on esimerkiksi alentava suhtautuminen lapseen sekä uhkailu ja pelottelu fyysisellä väkivallalla. (Oranen 2001, 25.) Henkistä väkivaltaa on myös se, että lapsi joutuu perheväkivaltilanteiden sivusta katsojaksi. (Holmberg 2000,11.)

Perheväkivaltaa tapahtuu yleensä kotona, ulkopuolisten näkymättömissä (Nyqvist 2001, 19). Perheväkivallan kohteena on usein nainen, mutta kohteena voi olla myös mies tai lapsi (Ojuri 2006, 16–17). Naisten väkivaltaisuus on pitkään ollut vaiettu asia. On ajateltu, että naiset käyttäytyvät aggressiivisesti ainoastaan tilanteissa, joissa he ovat pyrkineet puolustautumaan. Kuva väkivaltaisesta naisesta on kuitenkin muuttunut ja tästä tähän asti vaietusta aiheesta keskustellaan julkisesti suhteellisen paljon. Keskeinen naisten väkivaltaista käyttäytymistä lisäävä tekijä on todettu olevan päihteiden käyttö. (Weizmann-Henelius 2006). Päihteet ja erityisesti alkoholi kuuluu usein siis väkivaltilanteisiin, mutta väkivaltaa tapahtuu perheissä paljon myös selvin päin. (Nyqvist 2001, 19, 122.)

Lapseen kohdistuva perheväkivalta vaikuttaa negatiivisesti lapsen minäkäsityksen ja itsetunnon kehitykseen, sosiaaliseen kehitykseen sekä perusturvallisuuden kokemukseen (Holmberg 2000, 14). Vaikutukset riippuvat muun muassa lapsen iästä ja sukupuolesta, väkivallan määrästä, laadusta, kestosta sekä vakavuusasteesta. Lasten avun tarvetta väkivalta-perheessä on vähätelty, koska ajatellaan, että lapset ovat usein vain sivustakatsojia, joita tapahtumat eivät kosketa (Oranen 2001, 48–63.) Väkivallalle altistunut lapsi tarvitsee yhtä lailla apua siinä missä aikuinenkin. (Oranen 2006, 63.)

Väkivallasta voi ja pitää puhua myös lapsille itselleen. Heidän tulee kuulla, että kukaan ei saa heihin kajota, ei edes oma vanhempi. (Yhteiskunnat hyväksyvät hiljaisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan, 2006.) Perhekuntoutuksen työntekijöiden tehtävä on vaikuttaa vanhempien ja lasten asenteisiin siinä, että väkivalta ei ole hyväksytty missään muodossa. Lapsi on voinut kasvaa väkivaltaisessa perheessä koko elämänsä, eikä näin ollen välttämättä tiedä mikä on oikein ja mikä väärin. Lapsi tottuu väkivaltaan, kun siitä on tullut osa lapsen arkea.

7.2.3 Päihdeongelma lapsiperheessä

A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminta on selvittänyt suomalaisten lapsuudenkokemuksia vanhempiensa päihteidenkäytöstä. Yksi Lasinen lapsuus -mielipidetutkimus tehtiin keväällä 2009 Internet-paneelina. Kyseessä olevan gallupin mukaan lähes neljäsosa suomalaisista kertoo, että heidän lapsuudenkodissaan on käytetty liiallisesti päihteitä. Yhtä suuri osa vastaajista raportoi samalla, että runsas päihteiden käyttö on aiheuttanut monenlaisia haittoja, kuten riitoja ja turvattomuuden tunnetta. Noin joka neljäs lapsuudenkodissaan päihteidenkäytöstä haittoja kokenut kertoo todistaneensa kotona väkivaltaa. Joka kymmenes ilmoittaa joutuneensa itse lapsena väkivallan kohteeksi. Vain joka viides lapsuudenkodin päihteidenkäytöstä kärsinyt kertoo jonkun aikuisen puuttuneen tilanteeseen. (Roine 2009, 1.)

Päihdeperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa yksi tai useampi perheenjäsen käyttää päihteitä niin, että sillä on haitallinen vaikutus perheen vuorovaikutukseen ja hyvinvointiin kokonaisuutena tai päihteiden käytöllä on vaikutusta yksittäisten perheenjäsenten kehitykseen tai terveyteen. (Paatero 2006, 1.) Lapsen eläessä päihdeongelmien leimaamassa ympäristössä on merkityksellistä se, minkä ikäisistä lapsista puhutaan ja onko päihdeongelma ollut pitkäkestoisesti osa lapsen elämää ja kasvu ympäristöä sekä millä tavalla päihdeongelmat ilmenevät ja miten konkreettisesti päihteet koskettavat lasta. Päihteet tuovat mukanaan myös muita vaikeuksia: väkivaltaa, taloudellista puutetta, levotonta ympäristöä, vanhempien poissaoloa ja niin edelleen. (Kananoja 2006, 1.) Päihdeongelma voi aiheuttaa vakavaa

uhkaa lapsen perustarpeille jos vanhempi esimerkiksi käyttää kaiken rahan alkoholiin. Lapsille ei pystytä hankkimaan ruokaa eikä vaatetusta. (Paatero 2006.)

Tavallista on, että päihdeperheen vanhempien voimavarat eivät riitä lapsista huolehtimiseen. Tämän takia lapset elävät usein rajatonta elämää ilman vanhempiensa ohjausta, jolloin lasten kasvatus on voimatonta ja tehotonta kaitsentaa. Päihteitä käyttävän vanhemman toiminta vaihtelee yleensä ongelman kieltämisestä selviytymis- ja sopeutumistaktiikoiden etsimiseen. Vanhempien runsas päihteiden käyttö tekee arkielämän epävarmaksi ja tällöin myös lapselle turvallisten perherutiinien ja rituaalien muodostuminen vaikeutuu. (Paatero 2006.)

Edelleen naisten alkoholinkäyttö on huomattavasti vähempää kuin miehillä, mutta yhä useammin ongelmakäyttäjä voi olla myös äiti. Naisten alkoholinkäytöstä ollaan huolissaan, koska alkoholinkäytön sukupuoliroolien muutokset ovat vaikuttaneet perheiden arkielämään ja lasten hyvinvointiin. Ennen äitien tehtävänä oli pystytellä raittiina, huoltaa perheettä ja arjen tehtäviä. Jos perheenisällä oli alkoholiongelma, monilla lapsilla oli kuitenkin äidistä tai mummosta jonkinlainen turva. (Holmila, Huhtanen, Martikainen, Mäkelä & Virtanen, 106.)

Olkoon perheessä mielenterveysongelmia, perheväkivaltaa tai päihdeongelma tulee perhekuntoutuksen työntekijän uuden lastensuojelulain mukaan selvittää lapsen etu (L 2007/417). Tutkimukset ovat osoittaneet, että esimerkiksi päihdeperheessä oikein kohdennetulla tuella voidaan auttaa lasta selviytymään. Tarvitaan lisää keskustelua ja asenteiden muutosta, koska yhteiskunnan keinot tavoittaa näitä lapsia riittävän varhain ovat heikot ja ongelmat pysyvät piilossa. (Holmila ym. 2009, 104.) Vastuutyöntekijän tehtävänä Pajurinteen perhekuntoutuksessa on arvioida kuinka päihdeperhettä pystytään auttamaan. Apu päihdeperheeseen voi olla jo se, että perheen arkeen tuodaan ensin säännöllinen päivärytmi. Toisinaan päihdeperheen ongelmat ovat hyvinkin moninaisia: köyhyyttä, työttömyyttä tai jatkuvaa riitelyä. Perhetyöntekijän hyvin tärkeä tehtävä on kartoittaa ja selvittää perheen kokonaistilannetta ja lähteä etsimään perheelle sopivaa kohdennettua apua.

Myös Seinäjoen kaupungin mielenterveys- ja päihdestrategia tukee osaltaan perheiden hyvinvointia, pyrkimällä panostamaan ennaltaehkäisevään työhön. Vuosille

2009–2012 yhdeksi kehittämiskohteeksi on strategian mukaan asetettu lapsiperheiden elämänhallinta, joka tähtää vastuulliseen vanhemmuuteen. Strategian tavoitteena on puuttua varhain perheiden ongelmiin sekä tarjota tarvittavaa tukea riittävän kattavasti. Riittävän varhain tarjottu tuki vanhemmille edesauttaa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia perheessä. (Seinäjoen kaupungin mielenterveys- ja päihdestrategia vuosille 2009–2012, 6, 40.) Mielestämme tämäkin strategia tukee ajatusta perhekuntoutuksen kehittämisestä ennaltaehkäiseviä palveluja tuottavaksi yksiköksi. Toivottavaa olisi, että jo odottavat äidit saataisiin tuen piiriin ennen vauvan syntymää. Tällöin voitaisiin mahdollisesti ehkäistä ennalta esimerkiksi äidin ja vauvan vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia.

7.3 Menetelmät perhekuntoutuksen aikana

Perhekuntoutuksen vastuuhenkilön keskeinen tavoite kuntoutusjaksolla on perheen kokonaistilanteen selkiyttäminen, vanhemmuuden ja sen muutosprosessin arvioiminen ja tukeminen (Rautiainen 2001, 61). Pajurinteen perhekuntoutuksessa käytetään päätyömenetelminä keskusteluja, jotka pohjautuvat vanhemmuuden roolikarttaan, parisuhteen roolikarttaan, verkostokarttaan sekä tunne- ja vahvuuskortteihin. Keskustelujen lisäksi perheen kanssa rakennetaan muun muassa viikkosuunnitelma arkirutiinien hallitsemiseksi ja piirretään elämänviivaa oman elämänkaaren ymmärtämiseksi. Keskustelut on tärkeää kirjata ylös sekä raportoida niistä sosiaalityöntekijöille. Näiden työmenetelmien tavoite on kartoittaa perheen kokonaistilannetta ja tuoda työntekijälle kokonaisnäkemys esimerkiksi perheen arkirutiineista, vanhemmuudesta ja sosiaalisista suhteista. Työntekijän ammattitaitoa on löytää jokaiselle perheelle parhaiten sopiva menetelmä ja soveltaa niitä koko perhekuntoutusjakson ajan. Seuraavissa kappaleissa avaamme näitä mainittuja menetelmiä lyhyesti. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

7.3.1 Päätyömenetelminä keskustelut

Vanhemmuuden roolikartta. Työskentelyä perheen kanssa aloitettaessa, olisi tarkoitus antaa roolikartta vanhemmille kotiin tutustuttavaksi. Heitä voi myös pyytää ennakkotehtävänä pohtia sen hetkisiä omien rooliensa kehitysasteita. Pääroo-

lien, joita ovat **elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja sekä rakkauden antaja**, kehitysasteita voidaan arvioida esim. piirtämällä vapaalla kädellä tyhjälle paperille viisi ympyrää sen kokoisina miten ne vastaavat vanhemman kokemusta kehitysasteista: mitä isompi ympyrä, sitä kehittyneempi vanhemmuuden rooli. Ympyrän sijainnilla voidaan ilmaista sitä, miten tuttu, läheinen tai etäinen jokin rooli on. Alaroolien kehitysasteet merkitään roolikarttaan plussilla ja miinuksilla: ++ ylikehittynyt, + sopivasti kehittynyt, - alikehittynyt ja - - puuttuva. (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, 16.)

Työvälineeksi perheen kokonaistilanteen selventämiseksi sekä vanhemmuuden arvioimiseksi ja tukemiseksi on kehitelty vanhemmuuden roolikartta, jonka avulla selkiytetään visuaalisesti eri osapuolten näkemykset ja käsitykset perheen tilanteesta, sekä vanhempien kyvystä toteuttaa vanhemmuuttaan. Kartta toimii myös työntekijän oman työn suunnitteluvälineenä tai muistin tukilistana kun työntekijä valmistele lausuntoa huolto- tai tapaamisasioissa, tai arvioi lastensuojelutarvetta (Rautiainen, 2001, 61.) Roolikarttaa voidaan käyttää niin työskentelyprosessin muistiinpanopohjana kuin keskustelunkin tukena. Kartan avulla vanhempien on helpompi hahmottaa lastensa tarpeet sekä oman vanhemmuutensa vahvuudet ja kehitettävät alueet. Työskentely etenee vanhempien työskentelykyvyn tahtiin, jossa työntekijän tehtävänä on huomioida perheen historia, lasten ikä, kehitysaste, persoonallisuus ja niiden edellyttämä vanhemmuus. Työskentelyssä korostuu työntekijöiden ja vanhempien välinen hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde, jolloin myös rehellisen ja suoran palautteen antaminen on tärkeää. Roolikartta-työskentelyssä onkin erityisen suuri huomio kiinnitettävä siihen ilmapiiriin, johon työntekijä omalla ammatillisella käyttäytymisellään pystyy vaikuttamaan. (Helminen & Iso-Heiniemi (1999, 64.) Tämä onkin mielestämme erityisen tärkeä lähtökohta onnistuneelle työskentelylle, johon tulisi siis huolella panostaa.

Parisuhteen roolikartta. Parisuhteen roolikartta perustuu vanhemmuuden roolikartan ideaan. Se on kehitetty välineeksi kahden aikuisen ihmisen vuorovaikutuksen tarkasteluun. Se on oivallinen työväline vanhemmuuden roolikartan rinnalla perhekuntoutustyössä, mutta se on hyvä apu myös parisuhteen omatoimiseen jäsentämiseen. Parisuhteen hyvinvoinnilla on tärkeä merkitys, sillä parisuhteen

ongelmat heijastuvat koko perheeseen lapset mukaan lukien. (Järvinen ym. 2007, 88, 127.)

Verkostokartta. Verkostokartta antaa kuvan yksilön ja perheen ihmissuhdekokonaaisuudesta. Sen avulla päästään tarkastelemaan sosiaalisia suhteita yksilön näkökulmasta. Verkostokartan laatii asiakas itse, jota pyydetään tekemään lista eri elämänalueelle kuuluvista ihmisistä, joiden kanssa on tekemisissä. Asiakas piirtää paperille itsensä (ympyrä) ja muut läheisensä mieleisensä etäisyyden päähän itsestään. Läheiset ihmiset voidaan jakaa esimerkiksi perhe, suku, koulu, viranomaiset, työ ja muut tärkeät ihmiset. (Järvinen ym. 2007, 154–155.)

Tunne- ja vahvuuskortit. Tunnekortteja voidaan käyttää keskusteluiden tukena, kun käsitellään esimerkiksi lapsen, nuoren tai vanhempien kanssa perhe-elämää, ihmissuhteita, tunteita ja identiteettiä. Kortit toimivat apuna ongelmien, muutosten ja tulevaisuuden suunnitelmien käsittelemisessä. Kortteja voidaan käyttää esimerkiksi siten, että asiakasta pyydetään valitsemaan kortit, jotka kuvastavat suhtautumista omaan työhön, suhteeseen tai vanhemmuuteen. Korteissa esiintyy erilaisia karhuja, jotka ilmentävät tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. (Pesäpuu ry 2009.) Vahvuuskortteja voidaan käyttää esimerkiksi toimivan keskustelun tukena, kun tavoitteena on kartoittaa lasten, nuorten tai vanhempien kanssa yksilöllisiä ja yhteisöllisiä voimavaroja sekä kehittämisen alueita. Omien vahvuuksien tunnistaminen liittyy itsetuntemukseen. Hyvän itsetunnon omaava ihminen, pystyy hyväksymään myös omat ja toisten voimavarat, heikkoudet ja erityislahjat. Vahvuuskortit ovat oivallinen työväline harjaannuttamaan asiakkaan omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistamista. Vahvuuskorttien käyttöön ei ole olemassa yhtä ja oikeaa tapaa, vaan niitä voi kukin työntekijä soveltaa mielensä mukaan. (Barkman 2007.)

7.3.2 Perhekuntoutuksen muita menetelmiä

Viikkosuunnitelma. Viikkosuunnitelman tarkoituksena on koota yhteen perheen viikon arkirutiinit ja erityiset tapahtumat. Tämän avulla perhe pystyy luomaan kokonaiskuvan viikon toistuvista toiminnoista ja tapahtumista sekä hahmottamaan arkea. Perhekuntoutuksessa pyritään pitämään viikkopalavereja, jossa viikko-

suunnitelma laaditaan yhdessä vastuutyöntekijän ja perheen kanssa. Viikkopalaverissa käydään läpi edellistä viikkoa ja suunnitellaan seuraavaa. Palaverin tarkoituksena on myös keskustella yhdessä asiakkaan kuulumisista ja sen hetkistä tunnelmista. Tässä palaverissa asiakkaalle annetaan myös mahdollisuus antaa palautetta työntekijälle. (Ojanperä 2009b.)

Elämänviiva. Elämänviivan avulla selvitetään perhekuntoutukseen tulevien asiakkaiden merkittävimmät tapahtumat elämän varrelta. Elämänviivan avulla on mahdollisuus esimerkiksi hahmottaa asioita, joilla saattaa olla vaikutusta asiakkaan ongelmiin. Elämänviivan työstäminen saattaa nostaa esiin asioita menneisyydestä, joita ei ole vielä käsitelty. Tärkeinä asioina voidaan pitää esimerkiksi lasten syntyminen, läheisen kuolema tai avioero. (Ojanperä 2009b.)

Raportointi. Perhekuntoutus jaksolla olevan perheen kaikki oleelliset tiedot perhekuntoutusta koskien kirjataan Abilita -ohjelmaan. Raportoiminen on olennainen asia perhekuntoutusta toteuttavan työntekijän sekä niiden Pajurinteen työntekijöiden kannalta, jotka eivät varsinaisesti osallistu perhekuntoutuksen kulkuun. Tämä johtuu siitä, että vastuuhenkilön ollessa vapaalla, muut Pajurinteen työntekijät ovat tietoisia perheen säännöistä ja sopimuksista. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

Keskustelujen kirjaaminen. Asiakkaiden kanssa käydyt keskustelut työmenetelmiä toteuttaessa tai arkisten askareiden aikana, tulee kirjata erityisen tarkasti ylös. Keskusteluja säilytetään erillisissä tiedostoissa. Asiakkaiden kanssa käytyjä keskusteluja käytetään perusteena vastuutyöntekijän laatimassa loppulausunnossa. Myös asiakkailla on mahdollisuus nähdä muistiinpanot. (Perhekeskus Pajurinteen laatukansio 2007.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

8.1 Tutkimusongelmat

Tulevan ammattimme innoittamana olemme kiinnostuneita erityisesti lastensuojelun tämän hetkisestä tilasta Seinäjoella. Keskustellessamme asiasta, tulimme siihen tulokseen, että perheille tarjottavia lastensuojelupalveluja tulisi kehittää sellaisiksi, että ne parhaiten palvelisivat seinäjokisia lapsia ja heidän perheitään.

Tiedustelimme keväällä 2008 Perhekeskuksen johtajalta, Janne Pajaniemeltä, mahdollisia ideoita opinnäytetyön aiheeksi. Pajaniemi toi esiin Pajurinteen perhekuntoutusyksikön kehittämistarpeen. Hänen avattuaan enemmän meille kehittämisuuntia perhekuntoutusyksikössä, innostuimme heti aiheesta. Koimme olavamme hyvä pari, sillä työhistoriastamme löytyy sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon työkokemusta. Suunnitellessamme opinnäytetyön kokonaisuutta ja pohtiessamme näkökantoja sekä suuntaviivoja opinnäytetyön rakentamiseen, päätimme haastatella Seinäjoen kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä sekä perhekeskuksen johtajaa ja työn tilaajaa, Janne Pajaniemeä. Aloitimme opinnäytetyömme varsinaisen työstämisen lupa-anomuksen lähettamisestä sosiaalityön päällikkö Päivi Saukolle 11.10.2009 (Liite 1). Luvat haastatteluihin saimme 14.10.2009 (Liite 2).

Kehittämistehtävämme tavoitteena oli kehittää Pajurinteen perhekuntoutusyksiköön uusia toimintamuotoja vanhojen rinnalle. Pyrkimyksenämme oli löytää matalan kynnyksen työmuotoja, jotka kohtaisivat paremmin Seinäjoella asuvien lapsiperheiden tarpeet. Tavoitteenamme oli kehittää palvelusta myös ennaltaehkäisevää, jolloin perheiden ongelmiin voitaisiin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Työmme alussa olemme esitelleet eri tahojen näkemyksiä perhetyön kehittämisen tarpeista. Lopuksi esittelemme näihin näkemyksiin sekä haastatteluihin peilaten oman visiomme uusista toimintamuodoista perhekuntoutusyksikössä.

8.2 Kehittävä toimintatutkimus

Laadullinen tutkimus. Kehittämistehtäväämme lähdimme etsimään vastausta laadullisella tutkimuksella. Päätimme rajata tutkimuksemme haastattelut perhekuntoutuksen ulkopuolelta tuleviin näkökulmiin. Pajurinteen perhekuntoutukseen on tehty vuonna 2007 tutkimus, haastattelemalla kuntoutusyksikön työntekijöitä, joten päätimme valita toisenlaisen näkökulman omaan työhömmme.

Päädyimme tähän tutkimusmenetelmään, koska halusimme kartoittaa haastateltavien omia kokemuksia, näkemyksiä, ideoita ja ajatuksia perhekuntoutusyksikön toiminnan kehittämistä. Johtaja Janne Pajaniemeltä haimme näkemyksiä opinäytetyön tilaajana ja perhekuntoutusyksikön esimiehenä. Hänellä on katsantokantaa siihen, miten perhekuntoutusyksikön toimintastrategiaa on mahdollista lähteä kehittämään. Toiseksi haastattelukohteeksemme päätimme pyytää Seinäjoen kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, koska halusimme ottaa käyttöön heidän ammattitaitonsa, huomiot kentältä ja arjen työstä tulevat ajatukset. Koimme, että sosiaalityöntekijöille on kertynyt vuosien varrella kokemuksia ja ajatuksia siitä, miten lastensuojelun perheitä tulisi auttaa ja miten palveluja täytyisi kehittää.

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tämän näkemyksen mukaan pyrkimyksenä on päästä lähemmäksi ihmisiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 157.) Laadullisessa tutkimuksessa korostuvat sellaiset menetelmät, joissa tutkittavien näkökannat ja ääni pääsee kuuluviin. Tällaisia käytäntöjä ovat esimerkiksi osallistava havainnointi, teemahaastattelu, ryhmähaastattelut sekä dokumenttien ja erilaisten tekstien analyysit. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Tällä tarkoitetaan ilmiön syvemmän käsityksen löytämistä sekä sen tarkoituksen tai merkityksen selvittämistä. (Hirsjärvi ym. 2008, 156–160.)

Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toiminnan kehittämistä toteutettiin kehittävän toimintatutkimuksen sovellutuksessa. Hannu Heikkinen määrittelee, että toimintatutkimus ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin tutkimusstrateginen lähestymistapa. Toimintatutkimukselle on tunnusomaista saavuttaa välitön hyöty tutkimuksesta. Siinä korostuu toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus se-

kä käytännön hyödyllisyys. (Heikkinen 2007, 196–197.) Toimintatutkimuksen eräs lähtökohta on reflektiivinen ajattelu. Sitä kautta pyritään uudenlaisen toiminnan ymmärtämiseen ja näin ollen kehittämään toimintaa. Toimintatutkimuksessa voidaan ottaa jokin vakiintunut toimintakäytäntö tietoisin harkinnan ja tarkastelun alle tarkoituksena pohtia millaisia päämääriä käytännöt palvelevat. (Heikkinen 2007, 201.) Kyse on myös väljästä tutkimusstrategisesta lähestymistavasta, joka saa sisältönsä kulloiseltakin kohdealueeltaan. Toimintatutkimuksessa voidaan nostaa avainsanoiksi: reflektiivisyys, tutkimuksen käytännönläheisyys, muutosinterventio sekä työntekijöiden osallistuminen eri tavoin. (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 35–36.)

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta mitataan muun muassa reliabiliteetilla, jolla tarkoitetaan tutkimuksen mittaustulosten toistettavuutta (Hirsjärvi ym. 2008, 226). Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa reliaabelius koskee lähinnä aineiston laadua. Silloin arvioidaan tutkijan toimintaa, enemmän kuin haastateltavien vastauksia, eli sitä miten luotettavaa tutkijan analyysi materiaalista on. Reliaabeliuuden vaikuttaa esimerkiksi se, onko kaikki käytettävissä oleva aineisto otettu huomioon ja onko tiedot litteroitu oikein. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.) Kahden arvioijan päätyessä samaan tulokseen, voidaan tulosta pitää luotettavana. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta vahvistaa tutkijan monipuolinen selostus tutkimuksen toteuttamisesta eli tässä tapauksessa molempien haastattelujen vaiheista. (Hirsjärvi ym. 2008, 227).

Molemmat haastattelut järjestettiin suljettuun tilaan, jossa haastateltavilla oli mahdollisuus keskittyä pelkästään itse haastatteluun. Pajaniemen haastattelun järjestimme perhekuntoutuksen tiloihin, jolloin tunnelmallisesti olimme siis opinnäytetyömme ”keskuksessa”. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden aikana ilmapiiri oli rento, mutta samalla vakava, jolloin he pystyivät luontevasti tuomaan esiin omia mielipiteitään, toiveitaan ja näkemyksiään. Mielestämme tällaisen luotettavan ilmapiiriin muodostuminen oli tärkeää, jotta saimme sosiaalityöntekijöiden avoimuutta haastattelussa esiin. Tutkimuksen eettisyyttä pohdittaessa, tulee huomioda salassapitovelvollisuus. Muun muassa tästä syystä päätimme käsitellä

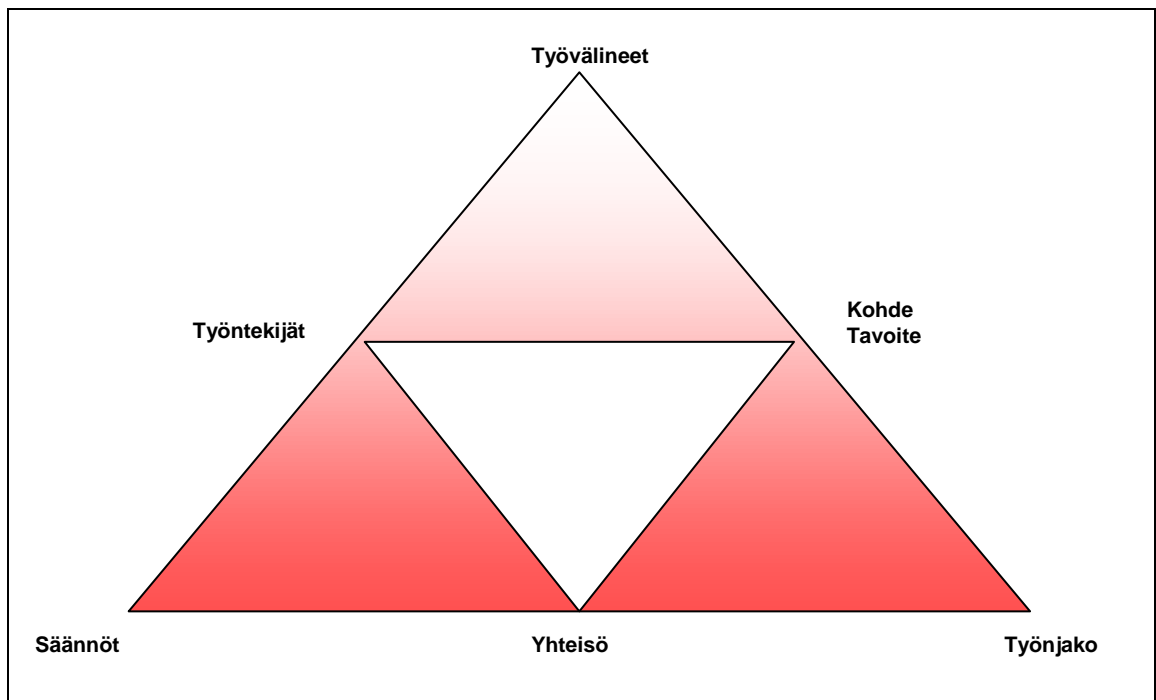
haastateltavien vastauksia heidän yhteisen näkemyksensä kautta, jotta sosiaalityöntekijöiden tunnistamattomuus säilyisi. Aineistoja käsitelimme tasavertaisesti ja monipuolisesti, mikä vaikuttaa tutkimuksen reliabeliuteen.

Tutkimuksen toteutimme kahdestaan, mikä lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. Analysoidessa aineistoa ja tutkimustuloksia yhdessä, saimme näkemyksiimme enemmän syvyyttä ja laajempaa näkökantaa, kuin että tutkimuksen olisi toteuttanut yksin.

8.4 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessamme haastattelimme Perhekeskuksen johtaja Janne Pajaniemeä ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, jotka toimivat Seinäjoen kaupungin sosiaali-toimessa. Pajaniemen haastattelumenetelmänä käytimme avointa haastattelua. Sosiaalityöntekijöiden kanssa toteutimme ennakoitdialogin. Molempiin haastattelutilanteisiin rakensimme valmiin haastattelurungon, jonka perustana käytimme Engeströmin työtoiminnan kuvausta (KUVIO 2). Tässä kappaleessa avaamme haastattelurungon pohjana käytettyä Engeströmin kolmiota sekä haastattelumenetelmien käsitteitä.

8.4.1 Engeströmin malli työtoiminnan suhteista

KUVIO 2. Toimintajärjestelmä (Engeström 1995 mukaan)

Engeströmin mukaan toimintajärjestelmällä tarkoitetaan tietyn paikallisesti organisoituneen yhteisön vakiintunutta toimintakäytäntöä. Vakiintuneisuus korostuu siinä, että yhteisöllä on valmiina erityiset välineet omaa toimintaa varten; sisäinen työnjako sekä vakiintuneet säännöt. (Kehittävän työntutkimuksen käsitteet [viitattu 19.3.2010].) Tällä yllä olevalla mallilla voidaan kuvata yksilön ja yhteisön välistä suhdetta työtoiminnassa. Kaikki Engeströmin toimintamallissa esitetyt osatekijät ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa, jolloin jokainen tekijä vaikuttaa toinen toisiinsa. (Engeström 1995, 46.)

Työn tekijänä voidaan nähdä kuka tahansa yksittäinen työntekijä tai työntekijäryhmä. Yhteisöllä taas tarkoitetaan kaikkia toimintajärjestelmän yhteistyötahoja, jotka jakavat saman kohteen. Perhekuntoutuksessa voimme nähdä yhteisönä kaikki lapsiperheiden kanssa toimivat tahot. Työjako viittaa työtehtävien, vastuun tai päätösvallan jakautumisen eri osanottajien välillä. (Engeström 1995, 46.)

Tehdessämme haastattelujen runkoja, tarkastelimme kaikkia Engeströmin toimintamallin osatekijöitä; työn kohdetta, välineitä, työntekijöitä, sääntöjä, yhteisöjä ja työnjakoa. Halusimme saada haastatteluille tukevan pohjan, jossa mikään osatekijä ei jäisi huomioimatta. Toiset osatekijöistä nousivat haastatteluissa keskiöön, kun taas toisia sivuttiin muutamilla lauseilla.

8.4.2 Avoin haastattelu

Janne Pajaniemen haastattelu toteutettiin avoimena haastatteluna. Avoimessa haastattelussa haastattelijat ja haastateltava ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja haastattelijat pyrkivät luomaan haastatteluilmapiiristä mahdollisimman avoimen ja luontevan. Avoin haastattelu muistuttaa keskustelua, jossa etenemistä ei ole tarkoin määritelty, vaan se etenee tietyn aihepiirin sisällä vapaasti. Avoin haastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden tuoda esiin omia kokemuksiaan, tunteuksiaan, mielipiteitään ja perusteluitaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastattelun runkona käytimme siis Engeströmin kolmiota, kuten edellä jo mainitsimme. Olimme kehittäneet kysymyksiä Engeströmin kolmion aihepiirien (työntekijät, yhteistyö, työvälineet, työn kohde, työn jako, säännöt) mukaisesti. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) toteavat, että avoimessa haastattelussa haastattelijalla on keskustelukumppani, joka ohjaa tarvittaessa keskustelua takaisin varsinaiseen aiheeseen. Haastattelijalla voi myös pyytää tarkennuksia tai syvennyksiä vastauksiin ohjaten keskustelua uusille urille. Haastattelijalta vaaditaan kykyä kuunnella ja taitoa tarttua haastateltavan sanomisiin. Tällä pyritään viemään keskustelua eteenpäin ja saadaan mielenkiintoista aiheeseen liittyvää aineistoa.

8.4.3 Ennakointidialogi

Sosiaalityöntekijöiden haastattelun koimme mielekkääksi toteuttaa ennakointidialogin avulla. Olimme sitä mieltä, että tällainen tulevaisuuteen suuntaava dialoginen keskustelu saattaisi toimia tuottavimpana menetelmänä kyseisessä ryhmässä. Kokon ja Koskiniemen (2007) mukaan dialogisuus tarkoittaa moniäänisyyttä ja vuoropuhelua osanottajien kesken. Se on myös vastavuoroista keskustelua, jossa

on yhtä tärkeää toisten kuunteleminen kuin omien näkemysten esittäminen. (Kokko & Koskimies 2007, 13–14.) Menetelmän avulla saimme luotua ryhmähaastattelutilanteeseen tavoittelemamme kevyen, mielikuvituksellisen ja jopa hieman humoristisen ilmapiirin, kuitenkin asiasisällön vakavuus säilyttäen.

Pötsönen ja Pennanen (2002, 2) kuvaavat, että ryhmähaastattelu sopii tutkimusaiheisiin, joihin sisältyy eritasoisia tunteita ja kokemuksia sekä hyvin moniulotteisia näkökulmia. Tässä palaverissa haastateltavat olivat sosiaalialan ammattilaisia, osa pitkäänkin lastensuojelussa toimineita työntekijöitä. He toimivat tässä palaverissa asiantuntijoina ja myös ”työn tilaajina”. Asiantuntijuus tarkoittaa tähän haastatteluun kohdistuvaa osaamista (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 9).

Ennakointidialogeja on useita erilaisiin tilanteisiin käytettäväksi. Niitä ovat Tulevaisuuden muistelu -työntekijäpalaveri, alueneuvonpito, teemaneevnonpito ja suunnittelupalaverit (Kokko & Koskimies 2007, 19). Käydessämme läpi haastattelumenetelmien vaihtoehtoja, koimme, että Tulevaisuuden muistelu menetelmänä tuo mahdollisuuden käsitellä laveasti Pajurinteen perhekuntoutusyksikön kehittämistä. Tässä työmuodossa on mahdollisuus laajaan mielikuvitukselliseen innovaatioon. Tulevaisuuden muistelu -suunnittelupalaveria voidaan käyttää suunnittelun välineenä esimerkiksi ehkäisevässä työssä ja yhteisöjen kehittämisessä. Se soveltuu työskentelymenetelmäksi, kun tarvitaan monipuolisia näkökulmia tulevaisuuden toiminnasta, tarvittavista teoista ja asiaan liittyvien huolten vähentämisestä. (Kokko & Koskimies 2007, 19.)

Yhteistä näille kaikille ennakointidialogityypeille on dialogien selkeä rakenne ja tavoite. Yhdeksi palaverin tärkeäksi asiaksi nousee vuoropuhelujen kirjaaminen kaikkien näkyville, jonka tarkoituksena on selkeyttää toimintaa. Suunnittelupalaverissa tulisi vetäjäparin olla kokemusten mukaan riittävän ulkopuolinen käsiteltävään asiaan nähden. (Kokko, Koskimies 2007, 19)

8.5 Haastattelujen toteutus

Perhekeskuksen johtaja Janne Pajaniemen haastattelu. Pajaniemen haastattelun toteutimme marraskuussa 2009, Perhekeskus Pajurinteen perhekuntoutuksen tiloissa. Olimme varanneet aikaa haastatteluun kaksi tuntia. Haastattelu nauhoitettiin sanelukoneella. Lähetimme kysymykset Pajaniemelle etukäteen, jolloin hän sai mahdollisuuden tutustua niihin ja näin ollen orientoitua haastatteluun.

Haastattelu eteni pääpiirteittäin suunnitellun rungon mukaisesti. Joistain kysymysalueista jäimme keskustelemaan pidemmäksi ajaksi. Mielestämme oli tärkeää, että pystyimme esittämään tarkentavia kysymyksiä ja kokoamaan omaa ajatusta käsitellystä asiasta. Haastattelu oli luonteeltaan avoin ja vapaamuotoinen, jolloin haastateltavalla oli mahdollisuus kertoa vapaasti mielipiteitään, ajatuksiaan ja ideoitaan. Haastattelijoina meillä oli tärkeä tehtävä palauttaa keskustelua suunnittelurungon mukaiseksi. Koimme tärkeäksi kuitenkin, että haastateltavalle annettiin mahdollisuus ”rönsyillä” puheenvuoroissaan, koska näiden ”rönsyilyjen” kautta saimme paljon tärkeää tietoa aiheesta.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelu. Järjestimme Seinäjoen kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastattelun joulukuun alussa 2009. Haastateltavina oli yhteensä 8 sosiaalityöntekijää. Koko palaveri videoitiin. Haastattelu toteutettiin dialogina, tulevaisuuden muistelu -menetelmää apuna käyttäen. Muistelun tarkoituksena on saada yleisö eläytymään kuvitteellisesti ajassa eteenpäin. Suunnittelupalaverin aluksi selitimme sosiaalityöntekijöille mistä haastattelussa on kysymys; kerroimme tekevämme opinnäytetyötä aiheesta Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian uudelleen suuntaaminen. Palaverin tavoitteeksi kerroimme toivovamme heiltä ideoita, tulkintoja sekä erilaisia näkökulmia perhekuntoutusyksikön toiminnan uudelleensuuntaamiseen. Olimme varanneet palaveriin ”kuohuviiniä” ja ”pullat”, sekä muuta rekvisiittaa, joiden avulla pääsimme virittäytymään tunnelmaan. Palaveri toteutettiin Seinäjoen kaupungin kokoustilassa.

Aluksi toivotimme sosiaalityöntekijät tervetulleeksi alustavasti suunnitellun juhlapuheen mukaisesti ja pyysimme heitä tarinanomaisesti kuvittelemaan meidät kolmen vuoden päähän tulevaisuuteen, jolloin vietämme Pajurinteen perhekuntoutusyksikön 1-vuotis syntymäpäivää, ja kaikki on yksikössä erityisen hyvin. Sovelsimme tulevaisuuden muistelu -suunnittelupalaveria siten, että liitimme siihen Yrjö Engeströmin luoman työn kehittämisen mallin. Mallin avulla lähdimme käymään työn eri osa-alueita läpi sosiaalityöntekijöille esitettyjen kysymysten pohjalta. Kysymyksistä laadimme suuntaa antavia ja keskustelun lomassa täydensimme niitä tarvittaessa. Kaikkia kysymyksiä emme edes esittäneet, sillä vastauksia osaan niistä saimme keskustelun rönkyillä. Kysymykset toimivat lähinnä meidän haastattelijoiden tukena. Niitä olivat esimerkiksi: Mikä on työn kohde, kun eletään vuotta 2012? Millaisia työmuotoja näette perhekuntoutusyksikössä? Keiden kanssa tehdään yhteistyötä? Tulevaisuuden muistelu menetelmä ohjaa osallistujaa keskittymään ainoastaan tulevaan, ja keksimään tällä tavalla ideoita ongelman ratkaisemiseksi (Kokko & Koskimies 2007, 19).

Juhlapuheen jälkeen, mukavan, leppoisan ja mielikuvituksellisen tunnelman luotamme, pyysimme työntekijöitä kääntymään vierustoverin puoleen ja keskustelemaan 15 minuutin ajaksi hänen kanssaan mahdollisista muutoksista perhekuntoutusyksikössä. Keskustelun jälkeen aloimme käydä läpi sosiaalityöntekijöiden ideoita siten, että kaikki heidän ajatuksensa kirjattiin fläppitaululle. Jokaisella palaveriin osallistujalla oli tällöin mahdollisuus seurata keskustelun etenemistä fläppitaululta ja siten myös tarpeen tullen palata keskustelussa taaksepäin.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelutilanteen ilmapiiri oli mielestämme hyvin avoin ja innostunut. Keskustelun myötä esitimme tarkentavia kysymyksiä teemoihin liittyen, joiden kautta huomasimme sosiaalityöntekijöiden olevan hyvin motivoituneita ja kiinnostuneita työn kehittämisestä. Heidän innostuneisuutensa loi myös meihin palaverin vetäjiin uskoa oman työmme tarpeellisuudesta. Huomioimme haastattelun aikana, että neljä sosiaalityöntekijää osallistui kuntoutusyksikön kehittämiseen hieman innokkaammin kuin muut. Kokonaisuutena näimme kuitenkin sen, että kaikki ottivat jollain tapaa kantaa käsiteltäviin asioihin, puoltaen toistensa ajatuksia. Sosiaalityöntekijöiden innostuneisuus paljasti mielestämme heidän näkemyksensä tarpeelle kehittää perhekuntoutuksen toimintaa.

9 TUTKIMUKSEN ANALYSOINTI JA TULOKSET

Aloitimme litteroinnin Pajaniemen ja sosiaalityöntekijöiden nauhoitetuista haastatteluista helmikuussa 2010. Haastavana koimme sen, miten lähtisimme käsittelemään aineistoa. Mietimme, keskittyisimmekö haastatteluissa meidän mielestämme tärkeiden asioiden esiin tuomiseen vai koko haastattelumateriaaliin. Engeströmin kolmion kautta tulevista kysymyksistä ja vastauksista löytyi monia pieniä seikkoja, jotka tuntuivat tärkeiltä. Pohdinnan jälkeen tulimme siihen tulokseen, että otamme tutkimustulosten analysoinnissa avuksi Engeströmin mallin, kuten molemmissa haastatteluissammekin oli. Tulosten kuvaamisessa käytimme koko haastattelumateriaalia hyödyksi.

Mietimme miten toisimme analysoinnissa esiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä uuden perhekuntoutuksen toimintamuodoista. Vaihtoehtoina näimme, että ryhmähaastattelutuloksia on mahdollisuus käsitellä kahdella tavalla, joko tuomalla esiin jokaisen sosiaalityöntekijän oma näkemys käsiteltävästä aiheesta tai tuoda asiat esiin sosiaalityöntekijöiden ”yhteisellä suulla”. Lähdimme siitä ajatuksesta, että on selkeämpää puhua sosiaalityöntekijöiden yhteisestä näkemyksestä, koska haastattelun aikana he täydensivät toistuvasti toistensa näkemyksiä. Haastattelussa ei tullut eriäviä mielipiteitä sosiaalityöntekijöiden kesken.

Käsitlemme sosiaalityöntekijöiden palaverista saatuja tutkimuksemme tuloksia tulevaisuuden näkökulmasta, jolloin eletään vuotta 2012 ja kaikki on perhekuntoutusyksikössä hyvin. Sosiaalityöntekijöiden ajatusten ohella tuomme esiin Janne Pajaniemen näkemyksiä uudelleen suunnatusta perhekuntoutusyksiköstä. Yllätykseksemme haastateltavien näkemykset eivät juuri poikenneet toisistaan.

9.1 Työn kohde

Tässä kappaleessa avaamme perhekuntoutuksen työn kohdetta, joka on Engeströmin mukaan toiminnan tärkein elementti. Pajaniemi kertoo haastattelussaan, että ”perhekuntoutus on olemassa vain ja ainoastaan seinäjokisia lapsia ja lapsiperheitä varten ja toimii osana Seinäjoen kaupungin lastensuojelupalveluja”. Per-

hekuntoutuksen työntekijöiden tehtävänä on tukea perhettä heille asetettujen tavoitteiden saavuttamisessa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan vuonna 2012 kuntoutusyksikössä on muun muassa vauvapaikka, joka pitää sisällään esimerkiksi unikoulua, imetysohjausta, vuorovaihtusohjausta ja vanhemmuuden tukemista. Vauvapaikalle, sosiaalityöntekijöiden ajatusten mukaisesti, ”tullaan suoraan laitokselta lastensuojeluilmoituksella”. Perhekuntoutuksessa toteutetaan lastensuojelun tarpeen arvioinnin rinnalla kuntouttavaa ohjausta, kohti hyvää vanhemmuutta. Lyhyen arviointijakson jälkeen työtä lähdetään jatkamaan intensiivisesti perheen kotiin. Tässä vaiheessa peruspalveluista ja erityispalveluista etsitään perheiden tarpeiden mukaista tukea kuntoutuksen rinnalle. Perheen voidessa paremmin, siirtyy perhekuntoutus taka-alalle, jolloin ”perhe saattaen vaihdetaan takaisin peruspalvelujen tuen piiriin”. Perheen tukena säilyy myös jo olemassa olevat mahdolliset erityispalvelut.

Sosiaalityöntekijät näkevät tärkeänä antaa tukea vanhemmille ”tuoreeseen” vanhemmuuteen sekä hyvän kiintymyssuhteen syntymiseen lapsen ja vanhempien välille. Sosiaalityöntekijät korostavat, että ”koko perhettä on tuettava”. Myös Pajaniemi totesi haastattelussaan, että perhekuntoutukseen tulevien perheiden lasten iällä ei ole suoranaista merkitystä, mutta hän uskoo tulevaisuuden kuntoutusyksikössä olevan enemmän pikkulapsiperheitä, jossa vanhemmuus on ”tuore”.

Sosiaalityöntekijät tuovat esiin sitä, että nykypäivänä ”vanhemmuus on jotenkin hukassa ja vanhemmat eivät pärjää kasvatuskysymyksissä”. Heillä on kokemus siitä, että lapsen ja kodin perushuolenpito sekä arjen pyörittäminen ei toimi. Paineita perhekuntoutukseen nähdään tulevan myös esimerkiksi lisääntyneistä ongelmista, äitien tai molempien vanhempien päihteiden käytöstä ja mielenterveyden ongelmista. Perhekuntoutus ei siis voi olla suunnattu ainoastaan pikkulapsiperheille, vaan tärkeänä nähdään kaiken ikäisten lasten ja koko perheen tukeminen.

Pajaniemi on miettinyt yhtenä työmuotona vertaistuen ja ohjattujen ryhmien tuomista perhekuntoutukseen. Hän tuo esimerkkinä esille vertaistuen järjestämisen perheille, johon on syntynyt ensimmäinen tai toinen lapsi. Tällaisista työmuodoista on olemassa jo kokemuksia Suomessa.

9.2 Työn tavoite

Perhekuntoutustyön tavoitteena ja tarkoituksena on, kuten muussakin lastensuojelutyössä, että ensimmäisenä arvioidaan perheen lastensuojelun tuen tarvetta. Perhekuntoutusyksikössä säilyy kuitenkin perheen tukeminen ja kuntoutus koko arvioinnin ajan. Lastensuojelupalveluja tarjottaessa on kuntoutuksen ohella tärkeää arvioida myös työn tuloksellisuutta.

Työn tuloksellisuutta on helpompi arvioida, kun perhekuntoutustyölle kohdennetaan sosiaalityöntekijöiden luomat selkeät tavoitteet. Perheiden kanssa tehty työ nähdään turhana, mikäli tavoitteet eivät ole yhteisesti ymmärrettävissä tai realistisesti toteutettavissa. Sosiaalityöntekijät tuovat esiin, että heidän työssään vuonna 2012 on panostettu juuri tähän asiaan. He näkevät tärkeänä ”selkeiden tavoitteiden asettamisen perhekuntoutusjaksolle”.

Perhekuntoutuksen työmuotojen uudelleen suuntaamisessa Pajaniemi näkee tärkeänä saada koko perhe yhteistyöhön. Perhekuntoutuksen työmuodoista on tarkoituksena suunnitella joustavia, jotta kuntouttavan työn tavoitteet ja menetelmät voitaisiin asettaa perheiden tarpeiden mukaisesti. Toisinaan avun vieminen kotiin päin saattaisi olla tuloksellisempaa, kun taas toisten perheiden kanssa laitospäristössä tapahtuvalla kuntoutuksella päästään asetettuihin tavoitteisiin. Työtä aloitettaessa on kuitenkin tärkeä varmistua siitä, että lapsella on kaikki hyvin, oli työmuoto mikä tahansa. Sosiaalityöntekijät tukevat myös tätä Pajaniemen käsitystä. Ennakoon ei voida määrätä sitä, missä ja miten työtä tehdään kunkin perheen kohdalla. Riippuu esimerkiksi perheen ongelmista tai sitoutumisesta, mikä työmuoto valitaan. ”Työmuotojen joustavuus nähdään uuden perhekuntoutuksen toiminnan lähtökohtana”, sosiaalityöntekijät toteavat.

9.3 Työntekijät

”Perhekuntoutuksen työntekijältä vaaditaan osaamista, kykyä hahmottaa asioita, syvyyksiä ja laajuuksia. Se on ohjaajien työtä”, toteaa Pajaniemi. Sosiaalityöntekijöiden ja Pajaniemen mielestä koulutusnimikkeet ovat perhekuntoutustyössä so-

sionomi (AMK), psykiatrinen sairaanhoitaja tai sairaanhoitaja (AMK). Pajaniemi korostaa, että työntekijältä vaaditaan kykyä arvioida lapsen ja perheen tilannetta ja nähdä asioita laajasti sekä puheeksi ottamisen kykyä. Työntekijöiltä odotetaan jonkinlaista erityisosaamista, eli peruspalvelujen hallitsemista, mutta myös järjestöpalvelujen ja yksityisten palvelujen tunteminen kehittyy työn myötä. Pajaniemi nimittääkin perhetyöntekijöitä käveleviksi ”tietopankeiksi”. Työntekijältä löytyy sosiaalityöntekijöiden mukaan terapeutista osaamista esimerkiksi perheterapiakoulutus.

9.4 Yhteistyö

Pajaniemen näkemyksen mukaan perhekuntoutuksen uudelleen suuntaamista on se, että lähdetään etsimään kumppania peruspalveluista, jolloin neuvolan, jopa jo äitiysneuvolan voisi ajatella toimivan perhekuntoutuksen yhteistyökumppanina. Pajurinteen perhekuntoutusyksikkö nähtäisiin ”vanhemmuutta erityisesti tukevana yksikkönä”. Lastensuojelun suunnitelmaa laatiessaan Pajaniemi kertoi heränneensä siihen, että suuntausta tulisi painottaa neuvolaan, sillä he ovat myös nostaneet esiin yhteistyön tarpeellisuuden. Neuvola kokee oman arvionsa mukaan, että lastensuojelun tämänhetkiset palvelut eivät vastaa neuvolan tarvetta. Neuvola kuvaa lapsiperheiden kotipalvelun olevan liian vähäinen tuki, kun taas lastensuojelullinen psykososiaalinen perheohjaus koetaan liian vahvaksi. Tarkoituksena olisi löytää näiden palvelujen väliin tarkoituksenmukainen palvelu. Olisiko tässä juuri perhekuntoutuksen uudelleen suuntaamisen yksi mahdollisuus, Pajaniemi ehdottaa.

”Yhteistyötä olisi lisättävä eri toimijoiden kesken”, mieltää Pajaniemi. Hänen toiveenaan on, että tulevaisuudessa kehitettäisiin yhteisiä palaverieja, joihin kaikki asiakasta hoitavat tahot kokoontuisivat, jolloin palveluista ja yhteistyöstä saataisiin asiakaslähtöisempää. Asiakas välttyisi niin sanotulta luukuttamiselta ja päällekkäiset palvelut jäisivät pois. Sosiaalityöntekijöiden toimivan vision mukaan Pajurinteen uusi perhekuntoutusyksikkö nähdään ”kokoavana talona”, jossa eri toimijoiden väliset yhteispalaverit pidetään.

Pajaniemi kiteyttää, että yhteistyötä kohentamalla pystytään parantamaan lasten ja perheiden hyvinvointia. Yhteistyö koostuu sosiaalisesta tarpeesta, terveydenhuollosta, päivähoidosta, vanhempien omista palveluista, työelämästä, taloudellisesta tuesta, ynnä muusta. Näistä palveluista huolehtiminen täytyisi koota yhteen eli luoda ja rakentaa perheiden hyvinvointisuunnitelma. Yhteistyö sosiaalityöntekijöiden mukaan on myös sitä, että yhteistyötahot perheen ympärillä tietävät perheen asioista ja tilanteesta.

Sosiaalityöntekijät mieltävät, että toimivaan yhteistyöhön kuuluu olennaisena osana myös konsultointimahdollisuus. Perhekuntoutuksen työntekijällä on ammattinsa tuoma laaja tuntemus lastensuojelutyöstä, joten konsultointi toimii muun muassa neuvolasta, koulutoimesta ja päivähoidosta käsin perhekuntoutukseen päin. Näin koetaan, että edellä mainituilla toimijoilla on matalampi kynnyks ottaa huoli puheeksi.

9.5 Työvälineet

Pajaniemi kokee, että perhekeskuksessa olisi hyvä olla työntekijän kannalta työvälineinä joitakin tiettyjä valmiita lomakkeita, tiedonkeruu menetelmiä ja malleja keskustelun avuksi. Hänen mielestään työvälineet auttavat tiedon keruussa ja kokonaistilanteen hahmottamisessa. ”Se on kuitenkin vain väline, jolla päästään ottamaan tietty huoli puheeksi tai objektiivisesti arvioimaan asiakkaan tilannetta”, täsmentää perhekeskuksen johtaja. Hän jatkaa, että pitää kuitenkin muistaa, etteivät kaikille perheille sovi samantyyppiset kaavakkeet ja mallinnukset, perheiden sekä ongelmien ollessa erilaisia. Pajaniemi ei tuonut haastattelussaan ilmi muita mahdollisia perhekuntoutuksessa käytettäviä työvälineitä.

Sosiaalityöntekijöiden näkemys asiasta on, että jo kerättyä tietoa on hyödynnettävä. Heidän alkukartoituksessa laatimiaan taustatietokaavakkeita ynnä muita olisi järkevää hyödyntää perhekuntoutuksessa, jolloin säästyttäisiin kaksinkertaiselta työltä, niin asiakkaan, kuin työntekijöidenkin näkökulmasta. Näiden kaavakkeiden kautta perhekuntoutuksen työntekijällä olisi mahdollisuus tutustua perheeseen syvemmin.

Pajaniemien ajatuksista poiketen sosiaalityöntekijät ovat tuoneet uudistettuun kuntoutusyksikköön uutena työvälineenä kiinteät kaavakkeet. Kaavakkeet toimivat koko kuntoutuksen pohjana, josta on hyötyä niin asiakkaalle, työntekijälle kuin itse sosiaalityöntekijällekin. Kaavakkeisiin on kirjattu tarkoin kuntoutusjaksolle asetetut realistiset ja saavutettavissa olevat tavoitteet, jotka on pilkottu pieniksi osatavoitteiksi. Ylös kirjatut tavoitteet toimivat kuntoutusyksikön työntekijän tukena selkeyttämässä sitä, mitä työn tilaaja, eli sosiaalityöntekijä jaksolta odottaa. Kirjattuihin tavoitteisiin voi tukeutua ja palata tarvittaessa työtä tehtäessä. Kaavakkeisiin kirjatut tavoitteet esitellään avoimesti myös perheelle kuntoutuksen alkaessa, voimaannuttavana ja konkretisoivana mallina sille, mitä heiltä odotetaan. ”Voimaannuttavaa perheelle saattaa olla jo pelkästään prosessin näkeminen paperilla”, toteavat sosiaalityöntekijät. Perheellä on myös mahdollisuus seurata tavoitteiden etenemistä jakson aikana. Kuntoutuksen arviointivaiheissa voidaan tarkistaa asetettuja tavoitteita ja tarkentaa niitä. Kuntoutuksen lopuksi sosiaalityöntekijän on helpompi arvioida työn tuloksia, sekä sitä, onko perhekuntoutus päässyt asetettuihin tavoitteisiin.

Sosiaalityöntekijät näkevät, että ”saumattomana yhteistyövälineenä toimii kirjaimisohjelma sosiaalityöntekijän ja perhekuntoutusyksikön välillä”. Tieto kulkee ajantasaisena, jolloin molemmat osapuolet ovat tietoisia asiakkaan tilanteesta. He kokevat, että kaikkien toimijoiden ei kuitenkaan tarvitse saada kaikkea tietoa. Yhteistyöpalavereiden muistiot ja määrätyn väliajoin tehdyt eri toimijoiden koonti asiakaskertomuksista välitetään yhteistyökumppaneille. Sosiaalityöntekijät pohtivat, että jos kaikki yhteistyötahot olisivat samassa tietoverkostossa, paineet kirjaamiselle kasvaisivat.

9.6 Työnjako

Eräs Pajaniemen tulevaisuuden näkemys uudelleen visioidusta Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toiminnasta on se, että ”lastensuojeluilmoituksen jälkeen lastensuojelun arvio voitaisiin tehdä perhekuntoutusyksikön työntekijän kanssa laitoksessa”. Asiakkuutta ei ole tällöin vielä avattu. Perhekuntoutuksessa olevalle

perheelle tehdään samanaikaisesti sekä lastensuojelun tarpeen arviota, että kuntouttavaa perhetyötä.

Sosiaalityöntekijöiden näkemys työnjaosta on se, että ”sosiaalityöntekijä toimii prosessin johtajana ja vastuun kantajana”. Perhekuntoutuksen työntekijä vastaa kuntoutuksessa tapahtuvasta käytännön työskentelystä perheen ja yhteistyötahojen kanssa. Jotta työskentely voidaan aloittaa perhekuntoutuksessa, lapsesta ja perheestä on oltava suuri huoli ja lastensuojeluilmoitus on tehty. Sosiaalityöntekijä on tehnyt lastensuojelutarpeen arvion ja näkee perhekuntoutuksen oleva perheelle paras tukimuoto. Toisaalta sosiaalityöntekijät näkevät myös mahdollisuutena sen, että lastensuojelutarpeen arviointi voitaisiin joissain tapauksissa suorittaa perhekuntoutusyksikössä.

9.7 Säännöt

Vaikka perhekuntoutuksella ei ole omaa lakia, monet lait ohjaavat sen toimintaa. Sosiaalityöntekijät korostavat, että moniammatillisessa yhteistyössä on muistettava, että esimerkiksi perheen lupa tietojen luovuttamiseen muille tahoille on oltava ennen kuin yhteistyöhön voi ryhtyä. Tärkeänä seikkana Pajaniemi toteaa, että ”vaikka toimitaan moniammatillisissa tiimeissä ja eri yhteistyöverkostoissa, asiakkaan on aina tiedettävä missä on asiakkaana”.

Sosiaalityöntekijät ovat kiinnittäneet huomion siihen, että toimivassa perhekuntoutusyksikössä päästään tuloksiin vain sijoittamalla lapsi yhdessä vanhempien kanssa, kuten lastensuojelulaki vaatii. Vaikka laki etsii lapsen etua, on tärkeää, että myös vanhemmat huomioidaan.

Perhekuntoutuksen uudelleen suuntaaminen tarkoittaa Pajaniemelle sitä, että palvelujärjestelmää uskalletaan muuttaa sen mukaan, mitä asiakkaat toivovat. Palvelut lähtevät jo olemassa olevista ongelmista, jotka luovat tarpeen palveluille. Pajaniemi korostaa, että ”olemassa olevaa järjestelmää tulee muokata hallitusti ja hillitysti, tarpeiden mukaan”. Yrityspuolelta voisi ottaa oppia siitä, että me voimme

muuttua, eikä niin, että asiakkaiden täytyy muovautua meidän järjestelmäämme.
"Tämä on tätä päivää", toteaa Pajaniemi.

10 PERHETUKIPALVELU- ENNALTAEHKÄISEVÄÄ TUKEA PERHEILLE

Kehittäessämme uusia toimintamuotoja visioimaamme perhekuntoutukseen sekä perehtyessämme teoriaan ja muuhun materiaaliin opinnäytetyöhömmme liittyen, oivalsimme, että uutta perhekuntoutuspalvelua visioidessa on säilytettävä tiettyjä olemassa olevia elementtejä, työtapoja ja toimintakäytäntöjä. Koemme, että emme voi lähteä muuttamaan koko toimintastrategiaa, sillä tämän hetkisellevin lastensuojelun alaiselle perhekuntoutuksen palvelulle löytyy Seinäjoella tarvetta. Tutkimustulostemme kautta meille on kuitenkin selvinnyt, että myös kevyemmälle palvelulle olisi Seinäjoella ehdoton tilaus. Neuvolalla tulisi olla mahdollisuus ohjata perheitä lapsiperheiden kotipalvelua tukevampaan palveluun, ilman lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Palveluista on tärkeää kehittää sellaisia, että ne voisivat laajemmin palvella useampia seinäjokisia lapsiperheitä.

Oman visiomme uusista toimintamuodoista perhekuntoutusyksikössä rakensimme Pajaniemen haastattelussa esiin tulleiden ajatusten ja toiveiden pohjalta sekä sosiaalityöntekijöiden Tulevaisuuden muistelu -suunnittelupalaverissa nousseiden ideoiden ja palvelutarpeiden kautta. Tuomme esiin mielestämme tärkeimmät sekä eniten ajatuksia nostattaneet muutostarpeet perhekuntoutuksen uusien työmuotojen kehittämisessä. Visiossa esittelemme myös omia näkemyksiämme ja ideoita perhekuntoutusyksikön työmuodoista ja toiminnasta, jotka hieman poikkeavat haastateltavien näkemyksistä. Oma visiota emme enää käsittele Engeströmin mallin pohjalta. Visioimastamme perhekuntoutuspalvelusta käytämme nimitystä ***perhetukipalvelu***.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan olemme keränneet tietoa muun muassa sano- ja ammattilehdistä lastensuojelun tämän hetkisestä tilasta sekä kirjoittajien esiin tuomista muutos- ja kehittämistarpeista. Olemme tutustuneet myös KASTE -hankeen periaatteisiin, joiden avulla vahvistamme omia näkemyksiämme palvelun tarpeesta.

10.1 Perhetukipalvelun paikka palvelujärjestelmässä

Tässä kappaleessa esittelemme visioimaamme perhetukipalvelun paikkaa lastensuojelun palvelujärjestelmässä, huolen vyöhykkeistön asteikolla. Valitsimme palvelun esittelyn pohjaksi huolen vyöhykkeistön kaavion (Pyhäjoki & Koskimies), joka on kehitetty lasten, nuorten, perheiden ja heidän kanssaan työskentelevien työntekijöiden yhteistyön välineeksi. Kuviossa tuomme esiin Seinäjoen kaupungissa tarjottavia lastensuojelu palveluita, jotka pystyy meidän näkemyksemme mukaan sijoittamaan huolen vyöhykkeistölle (KUVIO 3). Esitellessämme näitä palveluja, tuomme esiin mitä eri tasojen huolella tarkoitetaan. Huolen vyöhykkeistö on laadittu jäsentämään työntekijän kokemaa huolen astetta, omien auttamismahdollisuuksiensa riittävyttä sekä läheisten ja eri tukitoimien tarvetta. Tämän vyöhykkeistön avulla lapsilla, nuorilla ja perheillä on mahdollisuus arvioida myös omaa huolen astettaan ja tukitarpeitaan. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188.)

A) Ei huolta	B) Pieni huoli	C) Tuntuva huoli	D) Suuri huoli
Hyvinvointipalvelut	Ei vielä toimintamallia Seinäjoella	Lastensuojelun perhetyö	Perhekuntoutus
Lapsiperheiden kotipalvelu	Perhetukipalvelu Pajurinne	Tupasvilla	Perhekuntoutus Pajurinne Lapsen laitossijoitus
Ei viranomaisten huolta lapsesta, perheet tilaavat itse palvelua	Pienen huolen ilmoitus, ennaltaehkäisevää perhetyötä	Lastensuojeluilmoitus tehty, sosiaalityöntekijöiden arvio perhetyöstä	Lastensuojeluilmoitus tehty, sosiaalityöntekijöiden arvio perhekuntoutuksesta

KUVIO 3. Huolen vyöhykkeistö. (sovellettu Pyhäjoki & Koskimies 2009, 189. mukaan)

10.1.1 Lapsiperheiden kotipalvelu

Lapsiperheiden kotipalvelun (A) ja ennaltaehkäisevän perhetyön eli perhetukipalvelun (B) ero näkyy parhaiten tuen vahvuudessa, vaikka toimintamuodoista löytyy paljon samoja piirteitä. Me näemme, että Seinäjoella kotipalvelu toimii matalan

kynnyksen palveluna, koska asiakkaat itse tilaavat palvelua. Perheen tilanteesta ei nähdä *huolta* viranomaisten näkökulmasta ja työntekijä kokee työskentelyn sujuvana perheen kanssa. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188–189.)

Lapsiperheiden tilapäinen kotipalvelu on tarkoitettu kaikille Seinäjoella asuville lapsiperheille. Kotipalvelu on tilapäistä ja maksullista apua, jota perheet voivat tilata itse. Palvelua tarjotaan vanhemmuuden tukemiseen, lastenhoitoapuun sekä lasten perushoittoon, kehitykseen ja kasvatukseen liittyvissä asioissa. Apua voi saada alentuneen toimintakyvyn, rasittuneisuuden, perhetilanteen tai sairauden perusteella. Vanhemmalla voi olla myös henkilökohtaisia menoja tai vanhempi halua omaa aikaa. Kotipalvelua on mahdollisuus saada enintään neljä kertaa kuukaudessa. (Lapsiperheiden kotipalvelu 2010.) Perheen on helppo ottaa vastaan matalan kynnyksen kotipalvelua, joka ei ole millään tavalla sidoksissa lastensuojelun asiakkuuteen.

10.1.2 Lastensuojelun perhetyö

Perhetukipalvelu (B) eroaa näkemyksemme mukaan lastensuojelun perhetyöstä (C) siten, että lastensuojelun perhetyö on vahvempaa raskaampaa, pitkäkestoisempaa ja kontrolloivampaa tukea. Perheen ongelmat ovat usein kasautuneet niin suuriksi, ettei heillä ole itsellään ratkaisua ongelmien selvittämiseksi. *Huoli* lapsesta ja perheestä on jo olemassa, joten heidän tilanteestaan kaivataan viranomais-
tahoilta selvitystä. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 188–189.)

Järvisen ym. (2007, 46) mukaan lastensuojelun perhetyö on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Se on aina sosiaalityöntekijän päätöksellä järjestettyä, maksutonta tukea. Työn tavoitteena on selvittää ja arvioida perheen tilannetta, sekä sopia yhteisesti työskentelystä kohti muutosta. Perheet tulevat yleensä lastensuojelun perhetyön asiakkaiksi, kun ongelmat ovat jo kasautuneet ja kriisiytyneet. Lapsen kasvun ja kehityksen on nähty olevan vaarassa kodin olosuhteiden vuoksi. Työskentely perheiden kanssa kestää yleensä pitkään. Perhetyöllä annetaan perheelle mahdollisuus kohentaa omaa tilannettaan, välttämällä mahdollisen sijoituksen tai huostaanoton. *Huoli* lapsesta ja perheen tilanteesta on noussut tun-

tuvaksi. Lastensuojelun perhetyössä tuki ja kontrolli ovat avoimesti läsnä, mikä saattaa aiheuttaa pelon, ahdistuksen ja turhautumisen tunteita, etenkin jos perheen motivaatio ja yhteistyöhalukkuus ovat vähäisiä. Perheen kotiin tehtävällä perhetyöllä haetaan vahvistusta perheen itsenäisestä pärjäämisestä tai siitä, millaisia tukitoimia perhe tarvitsee.

10.1.3 Kuntouttava perhetyö

Kuntouttavan perhetyön (D) käsitteen olemme avanneet jo kappaleessa viisi. Kuntouttavalla perhetyöllä tarkoitetaan erityisperhetyötä, jota toteutetaan laitoksessa. Tässä työmuodossa korostuu kuntouttava työote, jolloin kyse on kriisitilanteista, jotka sijoittuvat *suuren huolen* alueelle. Perheessä nähdään myös huostaanoton uhan olevan voimakkaasti läsnä. Kuntouttava perhetyö aloitetaan pääsääntöisesti laitoksessa, jonka jälkeen työtä voidaan jatkaa myös kotiinpäin. Työtapa on samankaltainen kuin perhetukipalvelulla (B), mutta tuki on vahvempaa ja huoli perheestä sekä lapsesta on suurempi. Tällöin myös perheellä tuki on useimmiten runsaampaa erilaisten sosiaali- ja terveystalvelujen osalta. (Järvinen ym. 2007, 46–47.)

10.2 Intensiivistä perhetyötä kotiinpäin

Visioidessamme uudelleen suunnattua toimintamuotoa kuntoutusyksikköön, näimme yhdeksi suureksi muutoskohteeksi sen, että työtä voitaisiin toteuttaa ainakin osaksi perheen kotona, heidän omassa elinympäristössään. Ensi- ja turvakotien liiton mukaan kotona tehtävällä perhetyöllä autettavan lapsen vuosikustannus on 3 500 euroa kun taas huostaanotto maksaa vähintään 55 000 euroa vuodessa. Kotiinpäin tehtävällä työllä saavutettaisiin merkittävää säästöä yhteiskunnalle. (Perhetyö tuo yhteiskunnalle säästöä 2010.) Tällä hetkellä Seinäjoen perhekuntoutuksen työmuotoihin ei ole kuulunut kotiinpäin tehtävä työ.

Uskomme, että perheiden sitoutuminen kuntoutukseen olisi varmempaa, kun työtä tehdään intensiivisesti kotiin. Se on perheenjäsenille etu, koska he ovat siellä vahvoilla. Verratessa laitosisolusuhhteita ja kotia, näkisimme, että intensiivinen kotona

tehty työ on tuloksellisempaa, koska ongelmat yleensä koostuvat arjen pyörittämisestä. Intensiivisellä kotiinpäin tehtävällä työllä tarkoitetaan toimimista perheen kotona, omassa elinympäristössä ohjaten ja tukien koko perhettä. Työ on myös yhdessä tekemistä, perheen omien voimavarojen aktivoimista ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemista. (Sosiaaliportti 2009.) Intensiivinen perhetyö tukee perheitä jaksamaan ja löytämään uusia käytäntöjä arkeen. Perheen kotona, arjen tilanteissa avun tarpeen taustalla on useimmiten äidin väsymys ja masennus. Äidillä ei riitä enää voimia laittaa rajoja lapsilleen. Perheen arki saattaa olla ajautunut kaaokseen, jolloin riski väkivallasta ja lasten laiminlyönnistä kasvaa. Ensi- ja turvakotien liiton kehittämispäällikkö Helena Niemen mukaan perheet kaipaavat yleensä konkreettista apua arkeen. (Perhetyö tuo yhteiskunnalle säästöä 2010.) Seinäjokisille perheille suunnatun lapsiperhebarometrikyselyn tulokset paljastavat, että lapsiperheet toivoisivat enemmän huomiota ja tukea lastensuojelun puolelta. (Sosiaalija terveyskeskus. 2007 & Edufin 2006, 12.)

Ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena on ehkäistä ennalta elämän muutostilanteissa esiintyvät riskit sekä ylläpitää perheen hyvinvointia. Sen tehtävänä on tukea perhettä arjen toiminnoissa ja auttaa löytämään perheen omat voimavarat. Ennaltaehkäiseminen eli varhainen tukeminen tarkoittaa sitä, että muutoksia perheen arjessa voidaan saada aikaan jo lyhyessäkin ajassa. (Järvinen ym. 2007 35- 36, 39.) Ensi- ja turvakotien liiton mukaan ennaltaehkäisevä työ tähtää siihen, että perheen saadessa ajoissa apua, vältetään ajautuminen umpikujaan (Perhetyö tuo yhteiskunnalle säästöä 2010). Sosiaalityön professori Leo Nyqvist Turun yliopistosta kertoo, että perheiden auttamisen painopiste on kääntynyt väärään suuntaan. Mitä myöhempään perheen ongelmiin puututaan, sitä kalliimmaksi se käy koko yhteiskunnalle. Ajoissa annettu apu auttaisi perheitä paremmin ja säästäisi myös kustannuksissa. (Ängeslevä 2010.)

Varhaisen tuen palvelun piiriin kuuluvat erityisesti perheet, jotka odottavat lasta tai perheessä on alle kouluikäisiä lapsia. Tällöin intensiivinen, kokonaisvaltainen ja suunnitelmallinen tuki viedään perheen kotiin, jolloin apu saadaan sinne, missä se on tarpeen. (Järvinen ym. 2007 35- 36, 39.) On tärkeää kuitenkin muistaa, että intensiivinen kotiinpäin tehtävä työ ei ole ainoa mahdollinen työmuoto perheelle,

vaan tarpeet saattavat vaihdella tilanteiden mukaan kevyestä tukemisesta vahaan puuttumiseen ja koko perheen kuntouttamiseen. (Järvinen ym. 2007, 33) Harkittaessa intensiivistä perhetyötä kotiinpäin, on ensimmäiseksi varmistettava, että lapsen hyvinvointi on turvattu. Kuten Pajaniemikin haastattelussaan painottaa, on perhekuntoutuksen työmuoto valittava lapsen edun mukaisesti. Vaikka työskennellään perheen kotona, lastensuojelutyön keskiössä on oltava aina lapsen etu. Lapsen oikeus hoivaan, huolenpitoon ja turvallisuuteen on aina ensisijainen, eikä läheissuhteiden turvaaminen koskaan mene lapsen hyvinvoinnin edelle. (Sosiaaliportti 2009.)

10.3 Vauvapaikka - Ennaltaehkäiseviä työmuotoja vanhojen rinnalle

Näemme uudelleen suunnatun perhekuntoutuksen yhdeksi työmuodoksi vauvaperhetyön, joka on vielä suhteellisen uusi toimintamuoto suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Vauvaperhetyö on preventiivistä eli ennaltaehkäisevää perhetyötä. (Järvinen ym. 2007, 32). Vauvaperhetyö vaatii työntekijältä joustavuutta ja moniosaamista vastaamaan perheiden erilaisiin, muuttuviin haasteisiin ja olosuhteisiin, riippumatta kuitenkin siitä, onko kyseessä ennaltaehkäisevä vai korjaava perhetyö.

Vauvaperhetyöllä tarkoitetaan yleensä vauvaperheen kotona tehtyä työtä, mutta se voi olla myös laitoksessa tehtävää ammatillista vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tukemista (Sosiaaliportti 2009). Vauvatyön tavoitteena on useiden kotikäyntien aikana antaa vanhemmille tukea ja tietoa lapsen hoidosta, edistää lapsen kehityksen kannalta optimaalisen huolta pitävän ympäristön luomista ja koota perheen tarvitsemia tukipalveluita. Perheellä saattaa olla myös väliaikainen tilanteen seisauttava ongelma, kuten itkuisesta vauvasta johtuva vanhemman väsymys, vanhemman lievä masennus, epävarmuus vanhempana, vauvan levottomuus tai maahanmuuttajaperheen tilanne. (Järvinen ym. 2007, 32–33, 39)

Mietimme kuten sosiaalityöntekijät ja Pajaniemikin sitä, että tuoreeseen vanhemmuuteen täytyisi panostaa. Tuki on tärkeää silloin, kun vanhemmuus on alussa. Tuen vieminen lapsiperheeseen on tärkeää mahdollisimman aikaisessa vaihees-

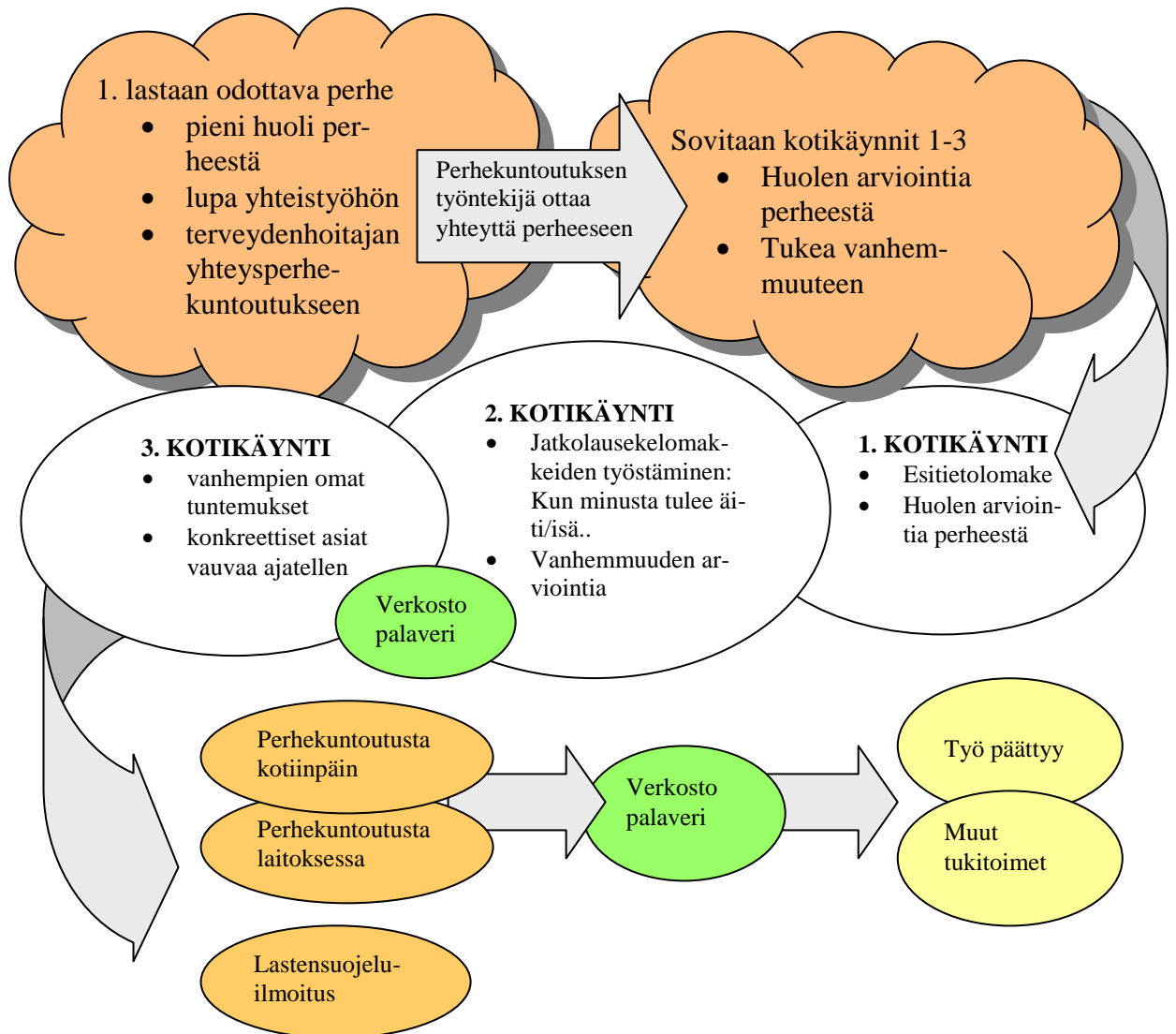
sa, eli silloin kun lapsi on vielä vauva. Lastensuojelulaki painottaa muun muassa varhaista reagoimista perheiden ongelmiin (L 417/2007). Mielestämme varhainen puuttuminen perheen tilanteeseen on suunnattoman tärkeää. Vauva tarvitsee selviytyäkseen äidin läheisyyttä ja varhaista vuorovaikutusta. Koemme, että perhekuntoutuksen työntekijät pystyvät ammatillisesti tukemaan tämän tärkeän suhteen syntymistä.

Lastensuojelun alla toimiva vauvapaikka on viimeinen mahdollisuus tarjota tukea vanhemmuuteen, jos peruspalvelut eivät ole tätä tukea pystyneet tarjoamaan. Me näemme, että vauvapaikalle voisi tulla joko lastensuojeluilmoituksella, mutta myös ilman lastensuojeluilmoitusta, jolloin puhuttaisiin pienen huolen ilmoituksesta. Kun lähettävänä tahona on esimerkiksi neuvola, tällöin työ on avohuollon tukitoimena järjestettyä ennaltaehkäisevää perhetyötä. Perheiden ongelmat eivät ole vielä näissä tilanteissa niin syviä ja monimuotoisia, että ne vaatisivat lastensuojelun asiakkuutta (Järvinen ym. 2007, 39). Jos lähettävänä tahona on sosiaalityöntekijä, on lastensuojeluilmoitus tehty, jolloin työ on korjaavaa perhekuntoutusta. Seinäjoella ennaltaehkäisevän perhekuntoutuksen vauvapaikkaa lastensuojeluun puoltaa palvelutarpeen lisäksi se, että sopivat tilat ovat jo olemassa.

Perusterveydenhuollon koulutus ei riitä vastaamaan niiden lapsiperheiden tarpeisiin, joissa lapsen hoitoon liittyy erityisiä vaatimuksia (Korhonen & Sukula 2004, 108). Jäimme pohtimaan sitä, että voisiko lastensuojelun perhekuntoutusyksikön palvelulla paikata tätä puutetta perusterveydenhuollossa. Tässä tilanteessa vauvaperhetyö lastensuojelun alla toimisi täydentävänä työmuotona neuvolatyön rinnalla. Mikäli Seinäjoelle palkattaisiin neuvolaan perhetyöntekijä kokopäiväiseksi työntekijäksi, voisi vauvaperhetyötä tarjota mielestämme lasten suojeluna peruspalvelujen piirissä.

10.3.1 Perheelle tukea jo ennen vauvan syntymää

Visioidessamme uutta vauvapaikkaa perhekuntoutuksen yhtenä työmuotona, näimme hyväksi selkeyttää tätä toimintaa kaavion avulla (KUVIO 4). Kaaviomme pohjana olemme käyttäneet soveltaen Huiskon (2007) vauvaperheprosessikuvausta. Vauvaperheelle suunnattuun perhetukipalveluun neuvola ohjaisi asiakkaitaan lastensuojeluilmoituksella tai neuvolatyöntekijän kirjallisella, niin sanotulla pienen huolen ilmoituksella. Lastensuojeluilmoitus nähdään pienen huolen perheissä liian vahvana toimenpiteenä. Tällä pienen huolen ilmoituksella annetaan neuvoloille mahdollisuus tuoda perheistä noussut pieni huoli lastensuojelun tietoisuuteen.

KUVIO 4. (Sovellettu Huiskon vauvaperheprosessikuvaus 2007)

Perheet, jotka tulevat avun piiriin ovat yleensä nuoria, ensimmäistä lastaan odottavia perheitä. Perheillä ei ole omia verkostoja, joihin he voisivat tukeutua tarpeen vaatiessa. Perheen ongelmat ovat suhteellisen pieniä, joista selvittää huolen puheeksi ottamisella ja perheen tukemisella alkuun pääsyssä vauvan kanssa. Vanhemmilla ei mahdollisesti ole mielikuvaa vauvan kokonaisvaltaisesta hoivaamisesta ja huolehtimisesta tai vanhempien ja lapsen välinen vuorovaikutus on häiriintynyt. Kyseessä saattaa olla koliikkivauva, jonka vuoksi vanhemmat ovat uupuneita ja kaipaavat lepoa lyhytaikaisessa elämän muutostilanteessa. (Viitala 2010.)

Huolen puheeksi ottaminen kuuluu ensisijaisesti äitiysneuvoloille, jossa he huomaavat huolen usein ensimmäisenä. Visiomme mukaan äitiysneuvola esittäisi huolen perheestä ja syntymättömästä lapsesta tekemällä perheen luvalla kirjallisen pienen huolen ilmoituksen perhekuntoutuksen työntekijälle. Kirjallinen ilmoitus kirjataan neuvolan tiedostoihin, esimerkiksi perhekuntoutukselle laaditulle välilehdelle, johon perhekuntoutuksen ja neuvolan työntekijöillä on organisaatioiden lupa kirjautua.

Näemme, että työ perheen kanssa tulisi aloittaa perhekuntoutuksen osalta mieluiten jo ennen vauvan syntymää, jolloin perheen tuki ja kontrolli varmistettaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Perhettä ja vanhemmuuteen valmistautumista arvioivia kotikäyntejä olisi hyvä tehdä perheen kotiin 1-3 käyntiä. Ensimmäisellä perheen tapaamisella perhekuntoutuksen työntekijä täyttää yhdessä perheen kanssa esitietolomakkeen ja tutustuminen puolin ja toisin voi alkaa. Toisella tapaamiskerralla arvioidaan yhdessä äidin ja isän vanhemmuutta ja parisuhdetta erilaisten esimerkiksi Huiskon kehittämien lomakkeiden, kun minusta tulee äiti/isä ja pesäpuun väittämäkorttien avulla. Perheiden omia voimavaroja pyritään vahvistamaan keskustelemalla, sekä nostamalla tietoisuuteen perhettä kuormittavat ja vahvistavat tekijät. Mahdollisella kolmannella kotikäynnillä vanhempien kanssa keskustellaan vanhempien omista tuntemuksista ja mielialoista sekä selvitetään esimerkiksi Huiskon laatiman vauvaperheen tikkataulun avulla, millaista tietoa he tuntevat tarvitsevansa vanhemmuuteen liittyen. (Neuvolan perhetyö 2009.) Van-

hempien kanssa keskustellaan myös muista vauvan tuloon liittyvistä konkreettisista asioista, esimerkiksi vauvalle hankittavista tavaroista.

10.3.2 Yhteistyöverkostoista moniammatilliseksi tiimiksi

Kotikäynneillä vanhempien kanssa keskustellaan neuvolan esittämästä perheessä heränneestä huolesta, kuten päihde- tai mielenterveysongelmasta. Yhdessä perheen kanssa etsitään palvelut ja yhteistyötahot, joiden piiriin perhe ohjataan haakeutumaan. (Huisko 2007). Koemme, että on tärkeää saada vanhempia hoitavat tahot mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mukaan perheen tukemiseen jo ennen lapsen syntymää. Perhetyöntekijä järjestää verkostopalaverin, johon perhetyöntekijän lisäksi on kutsuttu vanhemmat, lastensuojelun sosiaalityöntekijä, mielenterveys- tai päihdetyöntekijä, neuvolan terveydenhoitaja sekä sairaalan sosiaalityöntekijä (Huisko 2007). Oleellista verkostopalaverien rakentamisessa tulee olla se, että ne kootaan yhteen perheiden tarpeista lähtien. Moniammatillisessa yhteistyössä eri sektoreiden työntekijöiden tieto yhdistyy laajaksi ja kokonaisvaltaiseksi tietotaidoksi. (Isoherranen 2005, 73, 21.) Lähtökohtana on tarjota perheelle avointa asioiden käsittelyä varhain, kunnioittavassa ja vastavuoroisessa ilmapiirissä. Tarkoituksena on pyrkiä joustavaan sektorirajat ylittävään yhteistyöhön tukemalla perheen aitoa osallistumista. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 186–187.)

Peruspalveluministeri Paula Risikko muistuttaa, että lastensuojelussa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä. Sirpaleinen apu ei tue lasta riittävästi, joten täytyisi luoda ratkaisuja, joissa apu ja tuki kootaan yhteen. Paras apu voidaan antaa, kun sosiaali- ja terveystoimen ammattilaiset toimivat yhdessä lapsen ja hänen perheensä parhaaksi. Lastensuojelussa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, toteaa Risikko Ilkka -lehdessä. (23.3.2010.)

10.3.3 Tukea tuoreeseen vanhemmuuteen

Raskaudenaikaisessa verkostopalaverissa sovitaan, että sairaalan sosiaalityöntekijä ilmoittaa lapsen syntymästä palaverin jäsenille. Syntymän jälkeen perhe tulee joko suoraan Pajurinteen perhekuntoutusyksikköön laitosjaksolle tai perhetyötä aletaan tehdä suoraan perheen kotiin. Tärkeintä on kuitenkin huomioida lapsen etu ja varmistaa hänen turvallisuutensa. Mikäli perhe tulee laitokselta suoraan perhekuntoutuksen arviointijaksolle, on lapsesta ja perheestä syntynyt suurempi huoli. (Huisko 2007)

Perhetyöntekijän velvollisuuksiin kuuluu tehdä viipymättä lastensuojeluilmoitus, jos hän havaitsee huolen tai uhan lapsen turvallisuudessa. Mikäli perheen ongelmat ovat lieviä ja lapsi on turvassa, mutta nähdään, että perhe on kuitenkin tuen tarpeessa, aloitetaan perhetyö perheen kotiin. Ensimmäiselle kotikäynnille mennään yhdessä terveydenhoitajan kanssa. Perhekuntoutuksen työntekijä tekee perheeseen kotikäyntejä kerran viikossa, joita on yhteensä noin kolme käyntiä, riippuen perheen tarpeesta. Tärkeintä on ottaa huomioon perheiden tarpeet tarjoamalla tuki ja apu perhettä kuunnellen. Perhekuntoutustyön tavoitteena on antaa ohjausta perheelle heidän arjessaan voimaannuttaen äitiä ja isää löytämään omat voimavaransa.

Laaditun suunnitelman mukaisen viimeisen kotikäynnin jälkeen järjestetään jälleen verkostopalaveri, jossa on läsnä sama moniammatillinen tiimi, kuin perheen aloituspalaverissakin. Tässä palaverissa käydään läpi perheen tilannetta ja sovitaan joko työn päättämisestä tai mahdollisesta tukitoimien järjestämisestä, esimerkiksi lastensuojelun perhetyön muodossa. Perhekuntoutuksen työntekijä on toiminut koko perheen prosessin ajan yhteistyötahoja rekrytoivana palveluohjaajana, joka toimii yhteistyölinkkinä muihin toimijoihin ja työskentelee perheen kokonaistilanteen hahmottajana. Perhekuntoutuksen työntekijästä saataisiin näin ollen viranomaisverkostossa työskentelevä nimetty henkilö, jolla olisi kokonaisvaltainen käsitys perheen tilanteesta. (Huisko 2007.) Tällaisesta työntekijästä on esitetty toiveita seinäjokisten lapsiperheiden osalta, mikä kävi ilmi lapsiperhebarometrin selvityk-

sen tuloksista (Sosiaali- ja terveyskeskus 2007, Edufin 2006. 2, 9). Vauvaperheyden kaltaiseen tukeen on selvästi esitetty olevan tarvetta.

10.4 Lastensuojeluilmoitusko esteenä palvelujen kehittämiseksi

Tässä kappaleessa käsittelemme koko opinnäytetyömme puhuttavinta aihetta. Lastensuojeluilmoitus nousi koko opinnäytetyön tutkimuksen haasteellisimmaksi aiheeksi. Keskiöön nousi kysymys siitä, onko lapsen ja perheen pääseminen perhekuntoutukseen mahdollista ainoastaan lastensuojeluilmoituksen kautta vai riittäisikö välineeksi neuvolan pienen huolen ilmoitus perheestä. Koemme tärkeäksi, että neuvolan täytyisi voida puuttua perheen huolestuttavaan tilanteeseen ennalta ehkäisevästi, jo silloin kun työntekijä ei vielä näe selvää tarvetta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Lastensuojeluilmoitus saattaa olla neuvolan näkökannalta liian vahva toimenpide pienen huolen perheille. Kuten jo edelläkin olemme kuvanneet, näemme neuvolalla olevan selvä tarve perhetukipalvelun kaltaiselle välimuodon palvelulle. Neuvolan kokemuksella lapsiperheiden kotipalvelu on liian kevyttä tukea, kun taas lastensuojelun perhetyö nähdään turhan raskaaksi tukimuodoksi (Pajaniemi 2009). Palvelutarjonnan puutosten vuoksi perheet saattavat pudota joskus jopa palvelujärjestelmän sektorien väleihin saamatta tukea mistään. Myöhemmin he joutuvat mahdollisesti turvautumaan erityispalveluihin ongelmien kasautuessa. Uusimäen (2005a, 178.)

Näemme, että meillä olisi oiva tilaisuus vastata tähän neuvolan tarpeeseen uudelleen suunnatun perhekuntoutusyksikön vision kautta. Pajaniemi toi haastattelussaan ilmi, että tällöin puhuttaisiin perhekuntoutuksen työntekijän toimimisesta neuvolatyön jatkeena. Koemme kuitenkin tärkeämmäksi, että neuvolan tarpeeseen vastattaisiin tavalla tai toisella. Mietimme, miksi perhekuntoutus ei voisi toimia hallinnollisesti myös perhekeskuksen alla, vaikka se toteuttaisi ennaltaehkäisevää työtä, kuten lapsiperheiden kotipalvelukin? Edellä mainittu työ on lastensuojelusta erillistä työtä, mutta perhetukipalvelussa työ olisi sekä ennalta ehkäisevää, mutta tarpeen vaatiessa myös korjaavaa perhekuntoutusta. Mielestämme sillä ei pitäisi olla niin suurta merkitystä, missä ja minkä organisaation alla itse työ tapahtuu, pääasia että tällaista neuvolan kaipaavaa välimuodon palvelua olisi tarjota. Poh-

dimmekin sitä, onko ammatillista rohkeutta jättää nämä asiakkaat palvelematta sen vuoksi, että palvelu nähtäisiin neuvolan jatkeena? Myös Seinäjoen kaupungin sosiaalityön päällikkö Päivi Saukolla on oma näkemys ennaltaehkäisevien palvelujen tuottamiseen;

Ei voi olla niin, että päästäkseen peruspalveluja tukevampiin palveluihin pitää olla lastensuojelun asiakas. (Saukko [Viitattu 11.3.2010].)

Pystyäkseen ohjaamaan asiakkaitaan lastensuojelun tuen piiriin, on Seinäjoella neuvolan ainoa tie tällä hetkellä lastensuojeluilmoituksen tekeminen. Lastensuojelulaki määrää, että lastensuojeluilmoituksen tekeminen kuuluu viranomaisille, myös siis neuvolan työntekijöille. Ymmärrämme kuitenkin neuvolan kannan siinä, että he eivät aina koe huolta niin suureksi, että se vaatisi lastensuojeluilmoituksen tekemisen. Koska tätä kaivattua välimuodon palvelua ei Seinäjoella ole tarjota, he ilmoittavat lapsesta ja perheestä vain, kun huoli on kasvanut todella suureksi. Neuvolantöntekijöillä on mahdollisuus sosiaalityöntekijöiden konsultointiapuun, mutta sekään ei yksinään poista tätä ongelmaa, sillä heilläkään ei ole tarjota tätä välimuodon palvelua. Mielestämme kyse ei ole välttämättä konsultoinnin tarpeesta, vaan tämän palvelun olemassa olon tarpeesta.

10.5 Perhetyöntekijältä vaadittava osaaminen

Perhetyöntekijän kelpoisuusehtoja ei ole määritelty missään asiakirjassa, minkä vuoksi on vaikeaa määritellä perhetyöntekijältä vaadittavaa osaamista ja koulutusta. (Uusimäki 2007a, 79.) Meidän mielestämme sosionomin (AMK) ammattitaito koostuu niin laajasta tieto-taito osaamisesta, että lastensuojelun ennaltaehkäisevien, kuten korjaavienkin palvelujen tuottaminen vastaisi juuri tarvittavaa osaamista.

Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen julkaisussa (Uusimäki 2005a) Uusimäki tuo esiin Sosionomin (AMK) vahvuuksia perhetyön monitahoiseen ja vaativaan työmuotoon. Ammatillisen osaamisen lisäksi työntekijältä vaaditaan erityisiä ominaisuuksia; persoonallisuutta ja luonnetta toteuttaa välillä rankkaakin työtä perheen parissa. Perhetyön tekeminen on ihmisten rinnalla kulkemista ja kuuntelemista, mikä vaatii työntekijältä myötäelämistä ja ihmisten luontevaa kohtaamista. (Uusi-

mäki 2005a, 82.)

Sosionomin (AMK) ammattia pidetään usein suositeltavana kelpoisuutena perhetyöhön (Uusimäki 2005a, 81). Mielestämme sosionomi (AMK) soveltuu erityisen hyvin tähän tehtävään, sillä sen ammatillinen osaaminen nähdään laajana sisällöllisenä ja taidollisena kokonaisuutena (Sosionomin (AMK) ydinosaaminen, 7, 10). Sosionomin (AMK) työ vastaa juuri niihin elämän vaihteleviin tarpeisiin, joita lapsilla ja perheillä on arjen mielekkyyteen, sosiaaliseen turvallisuuteen ja sosiaaliseen toimintakykyisyyteen liittyen. (Sosionomin (AMK) ydinosaaminen, 7, 10.)

Perhetyöntekijältä vaaditaan avoimuutta, suvaitsevaisuutta, empatiaa ja kunnioitusta perhettä kohtaan. Perhetyöntekijän tulee kyetä luomaan aito, vuorovaikutteinen, luottavainen ja lämmin asiakassuhde. (Uusimäki 2005, 82–84.) Sosionomin (AMK) osaamisessa korostuu edellisten lisäksi asiakkaan tarpeiden ja voimavarojen ymmärtäminen kontekstisidonnaisesti. Sosionomilta (AMK) vaaditaan myös taitoja toimia yhteistyössä eri tahojen kanssa, mikä vaatii hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tuntevien palvelujärjestelmien ja lainsäädännön tuntemista. (Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2007–2008.) Uusimäki esittää julkaisussaan perhetyöntekijän mahdollisuudesta toimia myös viranomaisverkoston koordinoijana ja ylläpitäjänä, linkkinä perheen ja viranomaisverkoston välillä. Työntekijän tehtävänä on kantaa ja ottaa vastuuta perheen puolesta, mikäli se ei itse siihen pysty. (Uusimäki 2005, 82–84.) Sosionomin osaamiseen kuuluu palveluohjauksellisesti tarpeellisten palvelujen kokoaminen ja suuntaaminen asiakkaiden tueksi perheen osallisuutta kunnioittaen, mikä lisää mielestämme sosionomin (AMK) soveltuvuutta perhetyöntekijän ammattiin. (Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2007–2008.)

Perhetyöntekijän vaativiin rooleihin kuuluu taito reagoida ja toimia oikein huomattaessaan perheen ääneen lausumattomia tarpeita tai poikkeavaa käyttäytymistä. (Uusimäki 2005, 88.) Ammatillisen koulutuksen kautta sosionomi on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet, joiden mukaan hän toteuttaa työtään. Ennalta ehkäisevässä perhetyössä työntekijän tärkein rooli on auttaa perhettä nostamaan esille perheen omat voimavaransa ja tukiverkostonsa. (Uusimäki 2005, 88.) Näemme, että sosionomilla (AMK) on koulutuksen tuomaa ammatillista kykyä nähdä perheiden asioita monesta näkökulmasta, ja näin auttaa heitä tulkitsemaan ja ymmärtämään omaa elämäntilannettaan sekä saattaa heidät tietoisiksi

muutoksen mahdollisuudesta omassa arjessaan.

Sosionomeilla (AMK) on usein huomattu olevan aitoa perusrakkautta ja kiinnostusta lapsiin ja perheisiin, mikä on perhetyön tärkeimpiä lähtökohtia. Ammatillisen osaamisen kautta heillä on taitoja ottaa jokaisen lapsen ja perheen ainutkertaisuus huomioon, edistäen tasa-arvoa ja ehkäisten huono-osaisuutta. (Seinäjoen ammatikorkeakoulu 2007–2008.) Heillä on myös vahvuuksia perheen voimaannuttamiseen luomalla uskoa ja luottamusta elämässä selviytymiseen. (Sosionomin (AMK) ydinosaaminen 2001, 17.) Etenkin vauvapaikan työntekijältä vaaditaan kokonaisvaltaista tuntemusta ja hahmottamista sekä mahdollisia kokemuksia vauvojen hoitamisesta ja huolenpidosta, ohjatessaan vanhemmuuteen kasvavaa nuorta isää ja äitiä. Työntekijän vastuu vauvan äänen kuuluviin tuomisesta korostuu äärimmilleen kehittämässämme vauvapaikassa.

11 POHDINTA

Hyviä käytäntöjä, työmuotoja, hankkeita ja projekteja on kehitteillä jatkuvasti. Saimme opinnäytetyössämme kehittää Pajurinteen perhekuntoutuksen työmuotoja sekä haastatella sosiaalialan osajia ja ammattilaisia. Kaiken tämän kehittämisen ja tutkimuksen kohteena on kuitenkin tässä opinnäytetyössä lapsi ja perhe. Aloittaessamme opinnäytetyötämme, aloimme kerätä julkaisuja perheiden ja lasten asemasta sekä tutustuimme valtavaan määrään kirjallisuutta. Lapsista, perheistä ja heidän asemastaan yhteiskunnassa löytyy paljon materiaalia, mutta valitettavasti nämä kirjoitukset ovat usein negatiivissävytteisiä.

Lasten huostaanottojen määrä on kasvanut huimasti. Lama on tuonut myös heikennyksiä lasten ja lapsiperheiden palveluihin, ei pelkästään tämän hetkinen lama, vaan myös 1990-luvulla ollut lama, joka heijastuu vielä tähänkin päivään. Vanhemmuus näyttää olevan hukassa. Yhä enemmän tarvitaan tukitoimia siihen, että lapsiperheet selviäisivät perheen arjessa. Lapset ovat turvattomia, kun verkostot heidän ympärillään ovat vähentyneet, etenkin äitien masentuneisuus, taloudelliset ongelmat, alkoholismi ja mielenterveysongelmat aiheuttavat jatkuvasti enemmän ongelmia perheiden dynamiikassa. Uusimäen (2005a, 172) selvityksen mukaan äidin väsyessä nykyisestä palvelujärjestelmästä on vaikea löytää toimintaa, joka pystyisi vastaamaan kodin- ja lastenhoidollisiin tarpeisiin.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoala on valtaviin haasteiden edessä jokaisen budjetin tekohetken aikana, on säästettävä toiminnoissa ja on kehitettävä jo olemassa olevilla resursseilla parempia ja tehokkaampia palveluja. Opinnäytetyötämme aloittaessa olimme juuri edellä mainitunlaisen haasteen edessä: kehittää olemassa olevia palveluja niin, että ne paremmin palvelisivat seinäjokisia lapsia ja lapsiperheitä. Perhekuntoutus on toiminnaltaan raskain lastensuojelun palvelumuoto Seinäjoella. Palvelua on käytetty suhteellisen vähän viime vuosina.

Tällä hetkellä niin sanottu muoti-ilmiö ja haaste sosiaali- ja terveydenhuollossa on ennaltaehkäisevä työ sekä moniammatilliset yhteistyöverkostot. Sosiaali- ja ter-

veydenhuoltoalalta löytyy ammattitaitoa ja osaamista, kuitenkin asiakkaat ovat usein yksin ongelmiansa kanssa tai heille annettu apu on hyvin pirstaloitunutta, eri ”luukuilta” haettua apua. Jos visioimamme uusi tukipalvelumuoto toteutuisi, uskomme, että väliinputoaja perheet vähentyisivät. On kuitenkin vaikea arvioida kuinka kattava tämä palvelu olisi. Surullisena voimme todeta, että palvelujärjestelmät eivät ole aukottomia, kehityksestä huolimatta perheitä jää palvelujen ulkopuolelle aina jonkin verran.

Opinnäytetyössämme keskityimme juuri ennaltaehkäisevään työhön, moniammatillisiin tiimeihin sekä kotiinpäin tehtävään työhön. Näemme, että esimerkiksi vauvapaikka perhekuntoutuksen uutena työmuotona tukisi ennaltaehkäisevästi perhettä heidän ”tuoreessa” vanhemmuudessa. Myös haastattelemamme sosiaalityöntekijät ja perhekeskuksen johtaja Janne Pajaniemi ovat samaa mieltä siitä, että vauvapaikalle olisi tarvetta Seinäjoella.

Laitoksessa tapahtuva perhekuntoutus on paikallaan silloin, kun perhe tarvitsee jatkuvaa ja intensiivistä perhetyötä. Valitettavasti tämän muotoisellekin palvelulle Suomessa on tarvetta. On mielestämme kuitenkin tärkeää, että perhettä autetaan kotiin, jossa arjen toiminnot tapahtuu. Keskusteluapu ja laitoskuntoutus ovat tärkeitä työmuotoja, mutta jos perheessä arkirutiinit, esimerkiksi pyykinpesu tai ruuanlaitto koetaan ongelmaksi, täytyy apu viedä sinne, missä sitä toteutetaan, eli perheen arkeen. Kotiinpäin tehtävä työ, konkreettinen apu, antaa tukea oikea-aikaisesti ja oikeisiin kohteisiin. Usein lapsiperheet joutuvat opettelemaan arjen toimintoja yksin, kun esimerkiksi isovanhemmat ja sukulaiset asuvat kauempana. Vanhemmuus on hukassa, kun perheiden rinnalta puuttuu tuki joka heitä auttaisi.

Näemme myös tärkeäksi yli sektoreiden tapahtuvan työskentelyn. Miettiessämme uusia näkökulmia ja työskentelymuotoja perhekuntoutukseen, tulimme siihen tulokseen, että yhteistyö voi olla myös haastava asia. Sektoreiden yli tapahtuvan yhteistyön koimme aluksi vaikeaksi asiaksi ”toteuttaa”, koska ongelmaksi nousi se, että ei enää tiedetä mistä organisaatiosta ja kenen budjetista on kyse. Moniammatillinen yhteistyö on lisännyt yhteisten budjettien laatimista Suomessa, toteaa Viitala (2010) esitelmässään, miksei näin ei voisi toimia myös Seinäjoella. Huomioon otettava asia perhekuntoutuksen toimintaa kehitettäessä on se, että myös henkilö-

kunnan määrä resursoitaisiin oikeanlaiseksi. Uusia toimintamalleja voidaan suunnitella, mutta on tärkeää huomioida sekin, että henkilökuntaa ja alan ammattilaisia olisi tarpeellinen määrä yksiköissä. Näin uudet palvelut voidaan tuottaa niin, että kaikki ammattiosaaminen voidaan hyödyntää ja tuoda lapsiperheiden saataville. Olemme puhuneet yllä olevissa kappaleissa neuvolan ja perhekuntoutuksen yhteistyömuodosta, perhetukipalvelusta, joka olisi uudenlainen työmuoto lastensuojelun organisoimana Seinäjoella. Yhteinen tahtotila ja sitoutuminen ovat tärkeitä elementtejä, kun puhutaan yli sektoreiden tapahtuvasta työstä, koska ei ole mitään mieltä kehittää palvelua, johon yhteistyötahot eivät halua sitoutua. Eikö lapsen edun hakeminen ja lapsen paremman tulevaisuuden turvaaminen olisi hyvän yhteistyön yhteinen päämäärä! Perhekuntoutuksen ja neuvolan yhteistyö voisi olla hyvä esimerkki ammattilaisten ammattitaidon yhteen ”sulauttamista” lapsen parhaaksi.

Yhdessä toteutetun hoidon tavoitteena on, että lapsi paranee ja hän voi nauttia lapsuudesta, käydä koulu, harrastaa, saada kavereita ja kokea onnistumista. Tärkeintä on, että lapsi tuntee, että hänestä välitetään silloinkin, kun on kaikkein vaikeinta. (Paula Risikko 23.3.2010.)

Opinnäytetyöprosessimme kesti lähes vuoden. Olimme hyvin innostuneita opinnäytetyömme aiheesta ja innostuneita kehittämään perhekuntoutuksen toimintaa. Päämääräksi otimme opinnäytetyötä tehdessämme sen, että olemassa olevilla resursseilla kehitetään uutta tai muokataan vanhaa. Perhekeskukset ovat tulossa tulevaisuudessa ja meidänkin suurin visio on se, että ammattitaito ja osaaminen saadaan ”saman katon alle”, jolloin asiakkaan on helppo löytää palvelu ja saada moniammatillista apua arkeen ja hyvinvointiinsa.

LÄHTEET

- A 28.5.2009/380. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskelu-terveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta
- Barkman, J. 2007. Lupaus lapselle. Pesäpuu ry. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 14.10.2009]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/lapsilahtoinentyoskentely/vahvuuskortit/>
- Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet -kehittämishanke. Ei päiväystä. [pdf-julkaisu]. [Viitattu 28.3.2010]. Saatavissa: <http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/lastenjanuortenkehittamishanke/.etusivu.html/32885.pdf>.
- Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimus - Toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 196–211.
- Heikkinen, H & Jyrkämä, Jyri. 1999. Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa: H. Heikkinen, R. Huttunen & P. Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena kustannus. 25–62.
- Heino, T. 1999. Lastensuojelun trendit. Teoksessa: P. Virtanen. (toim.) 1999. Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä oy. 9-32.
- Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys: Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Aiheita 14.
- Helminen, M-L & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta, käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holmberg, T. 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Holmila, M., Huhtanen, P., Martikainen, P., Mäkelä, P & Virtanen, A. 2009. Lasten huoltajien alkoholinkäyttö ja haittojen kehitys. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Yliopiston kirjapaino. 104 -114

- Huisko, M-L. 28.9.2007. [ppp-julkaisu]. Saatavissa:
http://www.sosiaaliportti.fi/File/885708be-5783-4560-9867-19daf92420f9/vauvaperhe_prosessikuvaus.pdf
- Hurtig, J. 1999. Huvitusta, hyvitystä ja hyödyllistä: lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30.
- Isoherranen, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY
- Juujärvi, Myyry & Pessa 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi: Perhetyön parhaaksi. Helsinki: Edita.
- Kananoja, A. 2006. Lapsi päihdeperheessä-seminaari: Jaettu vastuu lapsista? [Verkkójulkaisu] [Viitattu 10.10.2009]. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Saatavissa: www.apua.info/File/.../kananoja_II-seminaari_080506.doc
- Kehittävän työntutkimuksen käsitteet. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Muutoksen tekijät – toimintakonseptin kehittäjien oppimisverkosto. [Viitattu 3.10.2009]. Saatavissa: <http://www.muutoslaboratorio.fi/content.php?document=149>
- Kiili, T. 2010. Perhetyöntekijä. Seinäjoen perhekeskus. Puhelinkeskustelu 7.4.2010
- Kokko, R-L. & Koskimies, M. 2007. Ennakointidialogit moniammatillisena yhteistyömuotona. Dialogisten verkostopalaverien välitön palaute. [pdf-julkaisu] Helsinki: Stakes. [Viitattu 2.3.2010]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R17-2007-VERKKO.pdf>
- Korhonen, A. & Sukula, S. 2004. Vauvaperhetyö. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kristeri, I. 2002. Vahvaan vanhemmuuteen. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- L 17.9.1982/710. Sosiaalihuoltolaki.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Lapsiperheiden kotipalvelu. Ennaltaehkäisevä perhetyö. Ei julkaisuaikaa. [viitattu 11.3.2010]. [pdf-tiedosto]. Seinäjoen kaupunki. Esite. Saatavissa: http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/perhepalvelut/lapsiperheiden_kotipalvelu.html/33894.pdf
- Neuvolan perhetyö. Päivitetty 25.3.2009. [verkkosivusto]. Sosiaaliportti. [Viitattu 12.3.2010] Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyakaytanto/kuvaus/?Practicelid=e1eb963b-7d9a-47c6-bc02-5f388d523f4b>

- Niemi, H. 2008. Lapset alkoivat nauraa; raportti Alvari-perhetyöstä, perheiden tilanteesta, huolesta ja muutoksesta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Nikunen, L. 2002. Lasten huomioiminen psyykkisesti sairaiden vanhempien perheissä. Perheterapia 3(4). 8-12.
- Norja, S. 2009. Hoitaja. Perhekeskus Pajurinne. Yhteistyökartta. 23.3.2009.
- Nummensalo, K. 2010. Tärkeä lastensuojelusuunnitelma. Ilkka-lehti 30.3.2010.
- Nyqvist, L. 2001. Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Turku: Painosalama Oy.
- Ojanperä, S. 2009a. Hoitaja. Perhekeskus Pajurinne. Yhteistyökartta. 23.3.2009
- Ojanperä, S. 2009b. Hoitaja. Perhekeskus Pajurinne. Keskustelu 12.10.2009.
- Ojuri, A. 2006. Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa: H. Kainulainen (toim.) Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto Oy. 16 – 39.
- Oranen, M. 2001. Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Oranen, M. & Keränen, E. 2006. Lasten auttaminen. Teoksessa: H. Kainulainen (toim.) Perhe- ja lähisuhde-väkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna: Karisto. 63 – 83.
- Paatero, S. 21.6.2006. Päihdeperhe. [Verkkajulkaisu]. Kotka: Kotkan kaupunki. [Viitattu 10.10.2009]. Saatavissa: <http://www.nettineuvo.fi/default.asp?link=1419.5>
- Pajaniemi, J. 2009. Perhekeskuksen johtaja. Seinäjoen perhekeskus. Haastattelu 19.11.2009
- Paloniemi, A. 2008. Teoksessa: J. Ketola. Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. Jyväskylä: PS-kustannus, 1.
- Perhekeskus Pajurinteen laatukansio. 2007.
- Perhetyö tuo yhteiskunnalle säästöä. 2010. Ilkka-lehti 15.3.2010. 5.
- Pesäpuu ry. Lastensuojelun erityisosaamisen keskus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 14.10.2009]. Saatavissa: http://www.pesapuu.org/product_info.php?products_id=74
- Puroila, A-M. Kehittyvä perhetyö. [Verkkajulkaisu] Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. [Viitattu 19.10.2009]. Saatavissa: http://www.sosiaalikalleg.fi/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_12.pdf

- Puustinen-Korhonen, A. 2008. Koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidon.[Verkkojulkaisu]. Helsinki: Sosiaaliportti. [Viitattu 15.10.2009]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perheensijoitus/>
- Pyhäjoki, J. & Koskimies, M. 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolten vyöhykkeillä. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pötsönen, R & Pennanen, P. 1998. Ryhmähaastattelu ja sen käyttömahdollisuudet terveystutkimuksessa. Teoksessa: R. Pötsönen & R. Välimaa. Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1-18.
- Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten hoidon varmistaminen. 2009. [pdf-julkaisu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:4. [Viitattu 4.4.2010]. Saatavissa: <http://pre20090115.stm.fi/hl1233566217271/passthru.pdf>.
- Rautiainen, M. 2001. Vanhemmuuden roolikartta: Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto
- Reijonen, M. 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa: M. Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön: Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 7-15.
- Rintala, K. 2010. Lastensuojeluilmoitukset rajussa kasvussa Seinäjoella. Seinäjoen sanomat 3.3.2010. 4.
- Risikko, P. 2010. Risikko: Lastensuojelussa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä. Ilkka-lehti 23.3.2010.
- Roine, M. 2009. Lähes neljäsosa suomalaisista kokee lapsuudenkodissaan käytetyn liikaa päihteitä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: A-klinikkasäätiö. [Viitattu 10.10.2009]. Saatavissa:http://www.a-klinikka.fi/ajankohtaista/II_kysely09.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 2.3.2010]. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Saukko, P. 2009. Viiden tunnin hengähdys on iso juttu pikkulapsiperheessä. Ilkka-lehti 28.10.2009. 5.
- Saukko, P. 2010. Lastensuojelu. [ppt-julkaisu]. [Viitattu 11.3.2010.]. Saatavana: <http://74.125.77.132/search?q=cache:gTpo-8u2owwJ:www.epshp.fi/kotisivu/lastenjanuorisopsykiatria/Lastensuojelu%25>

[20Beardslee%2520P%C3%A4ivi%2520Saukko.ppt+saukko,+beardslee&cd=1&hl=fi&ct=clnk&gl=fi](#)

Seinäjoen ammattikorkeakoulu. 2007–2008. Opinto-opas. Sosiaaliala.

Seinäjoen kaupungin mielenterveystyön suunnitelma vuosille 2003 – 2007. 2004. [pdf-julkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 10.10.2009]. Saatavissa:

http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/asiakaslahtoisien_mielenterveystyon_suunnitelma.html/1962.pdf

Seinäjoen kaupungin mielenterveys- ja päihdestrategia vuosille 2009–2012. Arjen hallinta- turvallinen arki.[Ei päivämäärä]. [pdf-julkaisu]. Saatavissa:

<http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/mielenterveysjapaihdestrategia.pdf>

Sosiaali- ja terveyskeskus. 2007 & Edufin 2006. Lapsiperheiden Seinäjoki. Miten lapsiperheet voivat? Ensimmäisen lapsiperhebarometrin tulokset - pilottina Seinäjoki -. [pdf-julkaisu] Seinäjoki: Sosiaali- ja terveyskeskus & Edufin. [Viitattu 23.3.2010]. Saatavana:

http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/lapsiperheiden_seinajoki_-_lapsiperhebarometri.pdf

Sosiaaliportti. Päivitetty 17.2.2009. Perhetyön toimintamuotoja. [Verkkajulkaisu].

Sosiaaliportti. [Viitattu 23.3.2010]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/toimintamuodot/>

Sosiaalityöntekijät. 2009. Sosiaalitoimi. Haastattelu 8.12.2009

Sosionomin (AMK) ydinosaaminen. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto 2001

STM. 2010. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE) [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 28.3.2010]. Saatavissa:

http://www.stm.fi/vireilla/kehittamissuunnitelmat_ja_hankkeet/kaste.

Suomi laiminlyö lapsiaan. 2009. Ilkka-lehti 4.11.2009.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino oy.

Tolonen, R. 2010. Lehtori. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Luento 29.3.2010.

Törrönen, H. 2001. Kurssit pähkinänkuoressa. Teoksessa: H. Törrönen (toim.) 2001. Matkalla muutokseen. Kokemuksia perhekuntoutuskursseissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotienliiton julkaisu 26. 15–16.

Uusimäki, M. 2005a. Perhetyötäkö kaikki? [Verkkajulkaisu]. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20. [Viitattu 19.10.2009]. Saatavissa: http://www.sosiaalikollega.fi/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_20.pdf

- Uusimäki, M. 2005b. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa: M. Reijonen. (toim.) Voimaa perhetyöhön: Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS- kustannus, 17–42.
- Vanhanen, J. & Piitulainen, J. 2010. Ennaltaehkäisevä lastensuojelu säästäisi lapsia huostaanotoilta. Helsingin Sanomat 6.2.2010.
- Viitala, R. 2010. Kehittämispäällikkö. STM. Perhekeskus- vanhemmuuden tuen toimintamalli. Esitelmä. Katse tulevaisuuteen 1. perhekeskusseminaari. 29.3.2010. Seinäjoki
- Weizmann-Henelius, G. 2009. Päihteidenkäyttö lisää keskeisesti naisten väkivaltaisuutta. [Verkojulkaisu]. Helsinki: A-klinikkasäätiö. [Viitattu 1.11.2009]. Saatavissa: <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/207/naistenvakivalta.html>
- Yhteiskunnat hyväksyvät hiljaisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan. 2006. [ei tekijää] [Verkojulkaisu]. Helsinki: Suomen Unicef. [Viitattu 1.11.2009]. Saatavissa: <http://www.unicef.fi/uutinen?id=1767024>
- Ängeslevä, H. 2010. Äidit ja isät tarvitsevat apua vanhemmuuteen. Ilkka-lehti 21.1.2010.

LIITE 1: Tutkimuslupa-anomus

Marika Mäkinen

ja

Eija Rajala

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomikoulutus

marika.mäkinen@seamk.fi

eija.rajala@seamk.fi

PYYNTÖ

Tutkimusaineiston kerääminen

11.10.2009

Pyydämme Teiltä lupaa opinnäytetyömme aineiston keräämiseen. Olemme Seinäjoen ammattikorkeakoulun 3. lukujakson sosionomiopiskelijoita. Tarkoituksenamme on tehdä opinnäytetyö Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian uudelleen organisoimisesta. Opinnäytetyön aiheen sisältöön meitä on ohjeistanut Janne Pajaniemi.

Seuraavissa kappaleissa esitämme opinnäytetyömme sisältöä ja aineistoa.

Pyydämme lupaa aineiston keräämiseen. Tarkoituksenamme on kerätä aineistoa opinnäytetyöhömmä Tulevaisuuden muistelu – menetelmää apuna käyttäen. Menetelmää olisi tarkoitus toteuttaa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Pyydämme lupaa myös mahdollisiin sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisiin haastatteluihin.

Toiveenamme on, että opinnäytetyö valmistuisi maaliskuussa 2010.

Yhteistyöstä kiittäen

Marika Mäkinen

Eija Rajala

LIITE 2: Tutkimuslupa

Asia	Tutkimuslupa / Mäkinen Marika ja Rajala Eija		
	<p>Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa sosionomi (AMK)-opiskelijat Marika Mäkinen ja Eija Rajala pyytää lupaa opinnäytetyön tekemiseen liittyvien sosiaalityöntekijöiden haastattelujen suorittamiseksi. Tutkijoiden tarkoituksena on tehdä opinnäytetyö Pajurinteen perhekuntoutusyksikön toimintastrategian uudelleen suuntaamisesta.</p> <p>Tarkoituksena on kerätä aineistoa opinnäytetyöhön tulevaisuuden muistelu - menetelmällä yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tarvittaessa kyseeseen tulevat myös sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset haastattelut.</p>		
Päätös	Päätän myöntää tutkimusluvan sosionomi (AMK) -opiskelijoille Marika Mäkiselle ja Eija Rajalalle sosiaalityöntekijöiden haastatteluja varten.		
Allekirjoitus	Paivi Saukko, sosiaalityön päällikkö, p. 06 416 2167, paivi.saukko@seinajoki.fi		
Oikaisu-vaatimusohje	<p>Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen osoitteella: Sosiaali- ja terveyslautakunta, Kirkkokatu 6, PL 215, 60101 Seinäjoki, neljäntoista (14) päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava.</p>		
Julkisesti nähtävänä	Sosiaali- ja terveyskeskus 15.10.2009		
Tiedoksianto	Kenelle Anojat	Päivämäärä 14.10.2009	
	<p>Miten</p> <p>[] Lähetetty postitse saantitodistusta vastaan [] Lähetetty postitse tavallisena kirjeenä [] Lähetetty sisäisessä postissa</p> <p>[] Luovutettu</p> <p style="text-align: right;">Vastaanottajan allekirjoitus</p> <p>[x] Lähetetty sähköpostissa</p>		
	Jaana Kitinoja, johdon sihteeri, p. 06 416 2152		